

185,

A KOLOSVÁRI ROM. KATH.

NYILVÁNOS
TELJES GYMNASIUM
ÉVKÖNYVEL.

SZERKESZTÉ

UGYANAZON TANINTÉZET TANÁRI KARA.

IV. FÜZET.

1854

Fő-Tisztelendő Provinciális

A KOLOSVÁRI ROM. KATH.

NYILVÁNOS

TELJES GYMNASIUM

É V K Ö N Y V E I.

SZERKESZTÉ

UGYANAZON TANINTÉZET TANÁRI KARA.

IV. FÜZET.

185 $\frac{1}{5}$.

KOLOSVÁRT.

A rom. kath. lyceum betűivel.

É R T E K E Z Ő R É S Z.

GRÓF KOHÁRY ISTVÁN néhai országbíró életrajza. *)

1649—1731.

Véres emlékek szövik át a magyar nemzet történetét eleitől kezdve korunkig; de a mohácsi gyásznapi után következett századokban mégis súlyosabban nehezült a végzet karja nemzetünkre; mert a szomorú emléktől vésznappal e hon belbékéje s jólléte is egy pár évszázadra letűnt, s a nemzet kebeléből vészhozó fellegek borongtak föl egére. Az egyház és haza szent szeretetét önzés, az áldozatkészséget önhaszonlesés, a közszellemet magánérdek és szűkkeblőség, a békes polgári erényeket meghasonlás, pártviszályok, féktelenség váltották föl. Pusztító háború dúlt e hon szívében, a hitélet enyészetnek indult, mi aztán egy általános erkölcsi romlottságnak lőn kútfejévé.

A szomorú események, miket az összezajlott magyar nép életéből jegyze föl a komoly szavú musa a historia tiszta lapjára: fájdalmasan rázzák meg a tetemek velőit. Igazán úgy állott, az író szerint, a mohácsi vértől e nép multja és jövője közé, mint keresztülrohant tenger az általa különszakasztott két világrész közé. — A belviszályok — miket először a hazafosztó Szapolyai határtalan nagyravágyása s a trónváltás zajlongásai idéztek elé; miket a hitben meghasonlott testvérek egymás elleni engesztelhetlen gyűlölsége, a hon belső elemeinek erőszakos buzdítása s a külső ellenségek túlfeszített kajánsága növelt; miket végre több elfajult egyeseknek mások birtoka utáni bűnös vágya táplált: — szétszalták a nemzet erejét, s az ország talpköveit súlyosabban, mint földrengés, rázták meg. Vér, rokon által ontott rokon vér párolgott dicsően elhunyt ősaink beszakadozott s emléktelenül álló sírhalma fölött!

Voltak mindazáltal — ezer hála az isteni gondviselésnek! — voltak mindenkor e pártviszály dúlta szegény hazának fiai, kik megértve keresztényi és polgári hivatásuk szentségét, annál nagyobb hévvel buzogtak a szent ügy mellett, minél inkább ki vala az téve az idők viharainak; kik a szeretet lánghevétől áthatva föladatul tűzék ki a haza boldogságát egész erejük teljével emelni; kiket dicső tetteik- s fényes érdemeiknél fogva, mint tántoríthatlan híveit s oszlopait a magyar egyháznak, hű fiait és polgárait a magyar hazának, örök betűkkel jegyzett föl a történet hazánk évkönyveinek lapjaira, hogy lássa az utókor is dicső elődeinek pályafutását, s látva tetteire hevüljön a lelkes ivadék nagy ősainak jeles példáján.

Az ily nagyok koszorújában díszelnek a **K o h á r y a k**, mely névvel egy ki nem fejezhető érzelem szállja meg a honfikebelt; mert ezek is azon dicsők sorába tartoznak, kik szent

---

*) Kútfők: Kazy, Timon, Wagner, Pray, Szekér, Mocsáry, Horváth M., Bajza, Toldy.

hivatásuk angyalának intó szavát követve, pályafutásukat a cselekvés drága gyöngyeivel hímezték ki; kik Isten, nemzet és király iránti igaz szeretetből áthatva, mint megannyi fénycsillagok tündöklének a hon egén.

S ezen dicső Koháry-családnak, melyben az erény firól fira szállt, egy a magyar nemzet évlapjaiban igaz gyöngyként tündöklő tagját: II Koháry Istvánt tettem figyelmem főtárgyául, kinek emléke áldásként ragyog át a késő utókorra, s alig van életbölcsejétől koporsójáig egy pont, melyről valami szépet, jót, nagyot és dicsőt nem lehetne említeni.

Koháry István mart. 11. 1649. látta először Isten szép világát a csábrági várban. Atyja báró Koháry István, anyja Judit, a báró Balassák hős nemzetségéből. Szülési már zsenge éveiben beléönték az Isten félelmét, s ez oly gyökeret vert a gyermek fogékony szívkeretében, hogy belőle nem sokára fölsarjadzott a keresztény erénynek ama bőven gyümölcsöző fája, melynek enyhádó árnyékában utóbb az élet viharaiban bizton megállhatott, szenvedéseiben írt, menedéket talált. Már élete hajnala egy szép, egy melegítő és világoskodó napot jósolt. A bölcészeti tanulmányokat a bécsi egyetemen végezte, hol a szépreményű ifju elméleti tehetségei és kitűnő szorgalma által nem csekély dicsőregetet aratott; itt szerezte magának Istvánunk azon bő tudományt, minővel kevés kortársá dicsőkedheték, s melylyel később a magyar irodalmat is gazdagította. Bécsben történt, hogy, midőn egy ízben Zrinyi Miklós, a „vezér-költő“, az egyetemet meglátogató, az ifju Koháry, mint megbízott üdvözlő-szónok, annyira magára vonta a nagy ember figyelmét, miszerint ez barátságos tanácsosul buzdítván őt, a bölcészet gondos tanulmányozását úgy ajánlta neki, mint a melynek, akár udvari, akár tábori életet követve, tanácsosul vagy karddal szolgálandja a fejedelmet, a hazát, gyümölcseit egyformán szedendi.

Egy világos vágy jelentkezék az ifju keblében; vágy, mely homályosan már rég szeméi előtt lebegett; vágy és ohajtás, mely tetteit irányozta, ha napi foglalkozásait végzé, melyről álmodott, ha tagjait nyugtatá. A vágy, hogy Isten különös szolgálatára az egyházi-rendbe léphessen, melyhez régóta bizonyos benső vonalmat érzett, most szokottnál élénkebben jelentkezék Koháry szívében, s a mi hihetőleg magához is ragadta volna az áhítatos ifjat, ha a körülmények más pályát nem szabnak elébe. — Tanulmányait t. i. közvitában fényesen berekesztvén, s I. Leopold király által aranylánczsal ajándékozttatván meg: atyja halála után, ki 1664. Léva ostrománál esett el a), haza szólíttaték, hol nem sok idő múlva parancsát vette a fejedelmnek, melyben a lelkes ifjura, kit még atyja életében 1661. honti főispánná nevezett, most a füleki kapitányságot is ruházta.

a) Menyire fájlalta mind a nemzet, mind a király e nagy hős b. Koháry Istvánnak kora és szerencsétlen halálát: kitűnik Wesselényi Ferencz akkori nádornak gr. Zichy István kamarai elnökhöz, és I. Leopold királynak a nádorhoz intézett leveleikből, melyek így hangzanak. A nádor levele:

Vere singulari cordis dolore, ac tristi animi planetu indolui funeri meritissimi herois Dni Stephani Koháry, cuius ut pios manus aeterna coelestis elementia glorificet, christiano simul voto precor. Porro Suae Maestati quid humillime meo voto retulerim, aclusa exhibent. Amicitiam vero vestram hortor, conemur pro pupillis ejus fovendo, et a morte ipsius, testarique amamus, quam amatum in defuncto amiserimus amicum.“

A király levele: „Leopoldus etc.

Innotuit vobis procul dubio, in nuperno felici conflictu penes Levam, inter reliquos Magnificum Stephanum Koháry de Csábrág et Sitya, Praesidii nostri Szécsényiensis et Filekiensis supremum Capitaneum, dum contra hostem fortiter pugnaret, cecidisse. — Dolendum est, virum, non minus militari experientia, quam valore et continua fidelitate, hoc periculoso patriae tempore creptum esse. Cum igitur necessitas exposcat, ut loco illius alius Colonellus constituatur, qui conductos et modo dispersos mille equites hungaros recolligat, illisque praesit: ideo a vobis illico informari, ac primus, quem praeceteris praeficiendum iudicetis“ stb.

A szerény ifjut váratlanul lepte meg e királyi parancs, azért ügyekezett is e magas és nehéz hivatalt magáról elhárítani, mentegetvén magát ifjúkora- és járatlanságával a hadi pályán. Azonban a király bízva a lévai hős nagyreményű fiában, ujlag parancsolá, hogy a rá ruházott hivatalt haladék nélkül vállalja el, melyet atyja érdemeiért ad neki azon szilárd hittel, hogy atyja nyomdokait követendi, s míg a férfikort elérné, Unger vezért rendelte helytartójává.

1671. Koháry, a fejedelem és hazához egyként híú, Fülekvár megerősítésére szükséges költségért folyamodik a haditanácshoz, s folyamodását siker koronázza. Fülekvár ezen korban, mint a bányavárosok kulcsa, egyike volt a nevezetesebb helyeknek.

Sebesen követék egymást ez időben az események. A parázs alatt lappangó tűz, mely 1671. és következő években kis időre el vala fojtva, ismét lángra gyúlt. Az összeesküvés maradéka Erdélyben keresének menedéket, s a támadás zászlóját ismét fölütötték. Hazánk új polgári háborúnak lón gyászos színhelye, s a mi még keservesebb, hogy egyik háborgó fél a törökkel tartott. Vezérek a dolyfős, indulatos, hevétől elkapott 21. esztendő's Tököli Imre volt. Ki 1678. 20,000-ból álló honfivérszomjas pártjával betört az ország szívébe. Több várat és várost meghódított, utóbb Füleket alá nyomult.

Koháry még 1672. febr. 24. kezeihez vevén az 1,500. frtnyi összeget, s megerősítve, mennyire lehetett, Füleket bástyáit: a kóborló török csapatokat Füleket mellől egész a dunai tájakig is elverte néhányszor, s nevének pusztá hallása is félelmet gerjesztett bennök.

Tököli hízelgő ajánlatokkal ügyekvék Koháryt megnyerni hazatipró pártjának; de hősiük a tűzpróbát kiállva, erényét biztosította. Tököli haragra gyúlva, ostrom alá veszi Fülekvárt; ámde Kohárynak szírtérős lelke vitézül verte vissza Tököli zsoldosait. E híú szolgálatért aranylánczról függő mellképével és sajátkezűleg írt levéllel jutalmazá őt a király 1678. dec. 13. b).

A jövő évben mint pusztító fergeteg vonult Tököli a kárpátaljai megyékbe. Naponként ragyogóbb szerencsével hordozta diadalmas zászlóit; de nyomában pusztulás, honfivér és füstölgő romok.

Koháry 1681. előbb kir. tanácsossá, majd ezredessé s végre, az ugyanazon évi soproni országgyűlés alatt aranykulccsal tiszteltetvén meg, kamarássá neveztetik. Ezen országgyűlésre Tököli is meghivatik, s ámbár Észterházy Pál saját fiát ajánlotta tiszul adni biztosítására, azon meg nem jelent. Szerencés táborozásai felfűtták a tüzes indulatú vezért, s merész lelkébe még nagyobb bizalmat s bátorságot öntének; miért a király ajánlatait, kegyelmét megvetette, hazafitársainak engesztelő szózatára süket maradt. A zultánhoz folyamodék inkább segélyért, s mind magát, mind a nemzetet a kereszténység és nemzetünk eskütt ellenének ajánlotta és annak adófizető szolgájává alacsonyította c.).

b) A levél így hangzik: „Magnifice etc. „Instructi sumus te hisce disturbis, rebellionis insultibus, et machinationibus temet generose opposuisse; neque minis, neque benevolentiae illorum, ac invasioni cedendo, praesidium tibi concredítum sedulo conservasse. Cum igitur praeclaris hisce actionibus rarae fidelitatis, et constantiae palmam merueris, tuique olim genitoris, pro patria gloriose occumbentis vestigiis insistendo, singularem laudem comparaveris: ideo hocce fidele tuum servitium gratum nobis accidit, non dubitantes, te ita continuaturum. Interea jussimus in signum Caesareae et Regiae nostrae clementiae, catenam auream, cum effigie nostra remunerandum“ etc. Leopodus m. p.

c) A szövetség pontjai a zultán és Tököli között: I. Tököli Magyarország fejedelmévé legyen, halála után az ország szabad választási joggal bírjon. II. A zultán a magyarokat pártfogása alá fogadja, egész erejével védelmezze, s azokat hajdani szabadságaikban megtartsa. III. A magyarok híre nélkül semmi fejedelemmel frigyet ne kössön. IV. Az elfoglalandó várak Tökölinek átadassanak. V. Szabad kereskedés legyen a magyarok és törökök között. VI. A magyar követnek oly tisztelet adassék Konstantinápolyban, mint más fejedelmek követeinek. VII. A török udvarnak esztendőnként adót fizessen Magyarország, mely a 40,000. aranyat túl ne haladja.

1682. Ibrahim budai vezérpasával s a zultán parancsára Apaffy erdélyi fejedelemmel egyesül, s megveszi Szathmárt, Kassát, Eperjest. Innen ujjal Fülek felé tart — megtorlandó négy év előtt kapott sérveit. A környékben lakott nemesség és polgári katonaság a várba vonult, kikkel az őrserég száma mintegy 2,000. főre emelkedett. Ez alatt Tököli is magyar, erdélyi és török hadakkal Fülek alá nyomul és táborot ver. Az ostrom augustusban kezdődött, 1682.

A dühöngő habok zajgásinak Koháry sziklalelkületén kelle megtörniök, ki mindent megtőn a vár védelmére, s oly elszánt lélekkel állt a maroknyi had élén, mint Leonidas a Thermopylaek hősei előtt. Jelenvala a legveszélyesebb helyeken, a ledöntött falakat újra fölrakatta és megerősíté; katonáit biztató, bátorítá, jutalmazta. Szívreható szavakkal mondogatá: mily édes és dicső meghalni a honért! mintegy készítgetve őket a szent eltökélésre, mely lelkében szilárdul élt: a várat semmi körülmények közt föl nem adni.

A város és vár szakadatlanul lövetett; a város lakói tehát látván, mikép az ellenségnek minden részről ellenállni képtelenek: fölgyújtván saját lakaikat, a várba vonultak. Az égés két hétig tartott. Elveszván a város, az ellenség közelebb jutott a várhoz, melyet teljes erővel rohan meg, majd a harcok viharában föladásra szólítja a várbelieket. Koháry és bajnok társai méltó boszorkodással hallják azt, s bátran válaszolják: mikép a várat, míg egy csep vér buzog ereikben, védelmezendik. Fölfortyant erre az ellenhad, s még dühösebb ostromot kezd. Az ágyúgolyók sűrű zápora hull a várra; az ide vonult nők sikoltásai, kik a golyóktól megcsonkított vagy kettészakított gyermekeiket ég felé emelve siratták, csüggesztőleg hatottak a várvédőkre, kiknek csekély száma is olvadozni kezdett a szakadatlan ostrom és ótalom súlyos terhe alatt. Kün pedig pezsgett a sáskasokaságú ellenség. Segédhad, mit a királytól reméltek, nem érkezhettek.

Aggodalmuk tetőpontra hágott, követelve kivánták tehát vezéroktól: ereszkednék az ellenséggel alkudozásba. „Mi—igy szólának — örömmel viselnök a háború terheit, s hazánk sorsáért nem rettegnök a halált, ha meggyőződhetnénk, mikép kiomlandó vérünk az ország és nemzet boldog létének és szabadságának leendő kútfeje, s általa király és nemzet egyként dicsőíttetik. De a férj- s apai érzés és kötelesség kemény parancsokat harsog füleinkbe. Mi fölzárjuk szívünk ajtaját, hogy lássa kiki, mikép e szívek redőiben nem lakik honárulás, sem aljas gyávaság. Mi elpartolni nem akarunk és nem fogunk; de jobbnak tartjuk megegyezni az ellenséggel, s a várat, mely különben is kőhalom már, kedvező föltételek mellett átadni, mint hanyathomlok rohanni a bizonyos veszélybe, s szerelmünk kedves gyümölcseit török fegyverek élettől elveszni engedni. Mi, látva az ellenlegyőzhetlen hatalmát, hírkoszorú nélkül halunk el, s a haza boldogságát még sem eszközöljük. Lépünk tehát alkura, mit semmi törvény nem ellenz, mit a józan ész sugal, mit a népek példája tanít.“

Rendületlen kebellet hallá mindezt Koháry a várparancsnok, s mint királyi oroszlán áll rettegni soha nem tanult lelkének teljes erejével riadt népe előtt; majd megzendül ajkain a szó, mint ünnepélyes mennydörgés. „A föladás fogadásom- és fogadástokkal ellenkezik. Én elhatározám a várat véglehetőleg védeni. Nem hittem, hogy a haza védelmében ily kislelkűek legyetek; hogy az élet és család mulékony javait gyáva önzéssel a közjónak és valódi dicsőségnek elébe tegyétek. Kitartás, vaskitűrés illeti a bajnokot. Avagy nem tudjátok-e, mikép a közjó s annak méltósága előbbre való tenjavatoknál? Törpé önösségén fölilemelkedve vessé meg az ember a hitvány életet ott, hol a nemzet üdve, sorsa kér áldozatot. Ám múltjék el a mi nevünk; hulljunk hírkoszorú nélkül a porig lerontandó várfalak alá: csak a szeretett haza neve legyen halhatatlan; vesszünk el mi: csak a nemzet éljen örökké! S minő hűséget és kötelességet teljesítettünk hon és király iránt, ha föladjuk a várat? Keblemben, ujra mondom, azon eltökélt akarat él, hogy a várat át nem engedem, s neheztüljenek bár fejem fölé az események legsúlyosabb csapásai: magamat gyáván meg nem adom. Az Örökkévalónak színe előtt s előttetek esküszöm, hogy tisztemet teljesítendem.“

A megfélemlert sereg örömjajjal fogadá a határozott bátor szót, s ujra föllángolt bennök a király s haza iránti szent kötelesség hamvadó szikrája. Midőn pedig látná Koháry, hogy szavai szívig hatottak: ismét megparancsolá, miszerint ily balga tanácsossal őt többé ne háborítsák s az ellenség fölszóllításait hidegen utasítsák vissza. Hősünk lelkesítő szavai bírtak annyi lángot önteni az őrseregbe, mi által az ellenség rohanásai többször visszaverettek. De az ostrom folyt, a veszély nagyobbodék, nagyobbodott a félelem, reményvesztés, kétségbeesés. S a szerencse elhagyá Füleket!

A várbeli nők és gyermekek szívrepesztő sikoltásai meglágyták az erősebb férfikebleket; kivált miután amazok égbe öltött karokkal kérték a föladást. Összeülnek tehát az apák, s vezérok hire, tudta nélkül elhatázzák a vár föladását, minek jeleül fehér lobogót tűzének a bástyákra. A történetek folyamának ez új medret nyitott. Az ellenhad rögtön föloldá az ostromot. Az alkura ki-
küldöttek feje Gyürky Pál volt, kik Tököli megbizottaival úgy egyezének, hogy szabadon és bán-
talom nélkül mehessenek ki a várból, melyet Kohárynak bástyáknál erősebb lelke ótalmazott meg
eddig is.

Koháry, kinek egy híve sem maradt, méltó haragra gyúlt a történetek hallatára; a szer-
ződés tartalmát fölolvastatni sem engedé, s bár nevének aláírásával a várban maradt összes kincseit,
ezüstét, aranyát, ritka szépségű és jóságú paripáit megtarthatta volna: mégis állhatatosan meg-
tagadta azt.

A török vezér zajló öröm közt vezette katonáit a várba. De látva, hogy az csak kőha-
lom, föllobban mérgében, s kevésben múlt, hogy Kohárynak saját kezével nem vevé életét. Tököli,
ki örvendett, hogy hatalmas ellenségtől szabadult meg, fegyveres népétől körülállva ült a vár alsó
kapujánál, és fejenként számlálgatta a kivonuló őrizetet; de leste főkép Koháry kimenetelét, kibeni
pártjának hatalmas hadvezért remélt megnyerhetni. Koháry, mint roppant elefánt, mely magába
bízni megtanult, méltóságos léptekkel ment ki a várból, szeme villáma Tökölire esék, kit rövid,
de hatályos szavakkal fedd királya iránti hűtlensége-, s hona és nemzete ellen elkövetett kegyetlen
dúlásaiért.

Tököli által haditörvényszék elé állttatik, s bizonyosan életét veszik, ha a lengyel ki-
rály s Tökölinek néhány barátja, kik az ellenségben is tisztelék az állandóság erényét, nem ellen-
zik. Petneházy, ki elébb is ügyekvék őt a frigy aláírására bírni, ujjal unszolta; ámde könnyebb
volt volna megrendíteni a merdek szirtet, mint Koháryt föltett szándékától elvonni. Most kinnász-
tak redves odvaikból az elaljasult emberi keblekben sziszegő mérges kigyók, tövises nyelvökkel
karcolni föl sebeit a magas érzetű szívnek, s midőn egyebet tenni nem tudának: gyáva dühökben
rabnak, rossz hazafinak merészelték rágalmazni azon férfit, kinek keble szívoltárán Isten, király és
haza iránti vallásos hítség volt a szentség.

A szenvedélyek árjától elkapott jog- és vértipró pártosoktól nem lehetett egyebet vární
a legdurvább és iszonyúbb kegyetlenkedésnél. Megkötözik tehát Koháryt s lóra csatolva kísérik Nó-
grád vármegye Perse nevű helységébe sept. 11., honnan sept. 16. 1682. Regéczre hurczoltatott, s
a vár egyik sötét üregébe záraték. Tököli, hogy boszúja teljes legyen, földúlta Koháry birtokait;
esábrági kedves várának, hol hősünk bölcsője rengett, egyik részét földig rontotta. — A regéczi
várból lelki nagyságát bámuló őrei kimentették ugyan, de, miután négy napig szertebolyonganá-
nak az erdőben, egy faluban, hová élelemszerzés végett vetődtek, megismertetnek és elfogatnak;
az örök karóba húzattak, Koháry pedig jul. 18. 1683. az ungvári, majd a sárospataki s munkácsi
tömlöczökbe vitették s az elébbinél még borzasztóbb üregbe tétetett. Itt elrekesztve minden közle-
kedéstől a külvilággal, még őreinek is tiltva volt vele szót váltani. Éhség, szomj, hideg, lánczsúly
s a dohos falak minden inségei által sanyargattatván: a fájdalom, szenvedés és síri csend valának
elváthatlan társai. Leírhatlanok azon szenvedések, melyeket Kohárynak hazájában és honfitársaitól

kelle szenvednie. Napi és éji nyughelye puszta föld; eledele csupán víz és kevés kenyér; ruháit a nyirkos lég elrothasztá; tagjai a zordon tél hidegének kitéve.

Amde lelki ereje meg nem tört a fájdalom óriási kínjai alatt. Szenvédései özönében lelkének a mennyei egély szelíd sugára s a költészet adának enyhét, s keble és hazája fájalmát szívrazó hangokon zengte a sötét és penészes bolt alatt. De mit tehet az agyagból gyúrt földfia, ha a test-börtönbe zárt szellem röpléseit lenyűgözi a kínok fájdalmas súlya? — A hosszas szenvedéstől ellankadva mozdulatlanul hevert börtönc fenekén, mit az örök észrevevén s holtnak gondolván, őt bejelentik Tökölnek. Kihozatik sírbörtönéből; de a tisztább lég, álmom s kissé jobb eledel alig állíták helyre roncolt egészségét: visszavitetik a régi inség és gyász helyére.

Egy napon Tököli, midőn több magas állású pártfeleivel együtt volna, tán nemtelen mulatságot, tán a kisértőnek rókaszerépét akarva játszani, fölhozatá Koháryt tömlöczéből és parancsolá, hogy szolgálként háta mögé álljon. De Koháry, ki olyan volt, mint a gyémánt, melyet hasztalan vegyítész értéktelen kavics közé, fénye el fogja árulni s egy-egy csilláma föl fog szikrázni az első napsugárra, mely éri, az önérzetében büszke Koháry megemlékezvén származása- és hivatalairól, melyeket viselt, s azokat tiszteletlenségtől óvni kötelességének hívén, széket fogott, s arccal fordulva a dölyfös pártvezér irányában, mindenek bámulatára leült. Tököli meglepetve e bátorság, ez arc által: elfojtá haragját s ilyképen szóla Koháryhoz:

„Mit használnak neked a hűségnek e fellengő álmái? ime az inségek örvényeibe döntöttek. Magadat gyötrelmek, kínos szenvedések játékává, szép ősi birtokaidat enyészet martalékává tetted. Semmid sincs többé, mint pusztá neved s haldokló életed e roskadozó tetemekben, mely nem is élet többé, csak árnyéka a voltoknak, s hogy ennek is még birtokában hagyattál: egyedül nekem s kegyeimnek köszönheted; mert tőle megfosztatnod csak egy hang-, egy szemhunyorításba került volna. Most tehát kötelességnek kell ismerned jó indulatimat meghálálnod. Térj el megátalkodott föltételeidtől, állj felemre s a szabadság zászlói mellé. Hazádnak csak úgy fogsz valódiilag szolgálni, ha bajnoki karjaidat, melyekbe hatalmat és erőt ada Isten, az ellen fordítod, ki polgártársaid szabadságát, melyet századok szenteltek meg, esküje ellenére szolgálincsekbe készülni venni. Vagy lehet-e reményed is tovább szabadulásra, s eszközölheted-e végét inségeidnek más úton, miután az ország nagy része fegyvereimnek meghódolt? lehet-e örömed, hősi bátor lélekkel bírván, oly urnak szolgálnod, ki egy szép országot, a te hazádat, melyet annyira szeretni állítasz, fegyverrel is kezében eléggé gyáva és erőtlen volt birtokában megtartani?“

Igy merészelte szentségtelen kezekkel illetni húrjait a szent ihletésű kebelnek, mely elég nagy és erős volt elviselni önbajait, mint elviselé nagyszerű fájalmait a hazának.

„Tudd meg, felele Koháry büszke önérzettel, tudd meg, ki hazád ellen idegen fegyverekkel harczolsz. hogy őseim a hűséget, melylyel hazájok iránt tartoztak, soha valamely ballépés által be nem mocskították. Nem volnék én méltó ily apák ivadéknak neveztetni, ha magamat vagy hatalmadtól megrettentetni, vagy incselgő beszédeid által elcsábíttatni hagynám. Mit te atalkodott, makacs föltételnek nevezesz, az előttem semmi egyéb, mint hűség a haza iránt, melyet megszegni kárhoyatos bűnnek tartok. Bár a szerencse az általam pártolt ügytől elhajlani látszik: lesz még idő, mely e dolgokat kedvezőbbre változtatandja; mert az igaz ügy csak koriglan hagyja magát elnyomatni, nem végkép, nem örökre! Életemet, melyet parancsolsz kegyed és ajándékok gyanánt nézmem, nem tartom méltónak oly nagy áron, a hűség árán, megvennem. Lelkem a szabadulásra el van készülve, még a halál is, melylyel rémiteni akarsz, csak szabadulást fog adni, a mi sokáig már ugy sem késletik; mert ez árnyék lét, mint nevezed, roskadozó tagjaimban hosszú korig már nem tarthat. Egy mindenható bíró mindkettőnk tetteit meg fogja majd itélmi, s akkor nyilváná lesz: az volt-e vétkes, ki fogytáig honához hú maradt, vagy ki pogánynyal köte

bűnös szövetséget, hogy polgártársai vérében gazolva, királyi bíbort s magas esillogást nyerhesen. Mindent tehetség, hatalmad alá bilycselt a balszerencse; de azon örömet nem fogod ekrni, hogy hűtelennek vagy valaha magadónak vallhass. Történjék bármir, én magamhoz s az általam védett ügyhez hí maradok.“

Tököli elsápadott dühében, s ha szelíd lelkű neje Zrinyi Ilona nem mérsékli azt; ha ég magyalaként nem örökdi Koháry ölete fölött: talán áldozatul esendett a födingerült pártvezérnek. De e lelkes hölgy kéréző, engesztelő, könyörgő szavaival nem csak életét menté meg Kohárynak; hanem arra is rá bírta férjét, hogy levéteté a súlyos lánczot, s úgy küldé szabadabb tagokkal a pataki vár tömlőzébe. Itt annyival enyhülc hősünk sorsa, hogy tagjait kacsúly nem zsibbasztá, s a száraz kenyér mellé kétfélc főtt eledel is adaték naponként.

Enyhült tehát helyzete anyagilag; de lelkét új fájdalmak marczangolák; mert itt vevé híret hón szeretett édes anyja halálának, kinek gyengéd szívét fiának szenvedései halálra sebhedték.

Míg Koháry a honszerelem szent lángjával túrte a hazarontók önkényosstorának súlyos vágásait: meghomályosul szerencsecsillaguk. Hazánk lassanként kezdé emelni fejét a háború véseiből. A királyi és külföldi segédhadak győzelmi zászlókat hordoznak a hon véráztátott téerein. Tököli pártja sebes léptekkel közelit bukásához. A törökök, kik szerencsétlen táborozásaikat Tökölnek tulajdoníták: öt hitszegő czimboráival bilinesekben Stambulba hurczolják. Elcsábított pártbívei elcsüggedve széledének el, míg Petneházy közbevetésére a királytól kegyélmét nyervén: Kassa és egész felső Magyarország Leopold hűségére esküvék, mi által a lázadás lelke lecsillapult. Útött végre az örvendetes óra, melyben Kohárynak 3. esztendeig és 2. hónapig tartott keserves rabsága is végét éri. 1685. nov. 6. Sáros-Patak is meghódolt, és Caprara Aeneas tábornok gondoskodásából a halálához közel hős az omladékok közül kiásatott. — Hévvél szeritá anyai keblére tántorítlanul hí magzatát a saját gyermekeitől zaklatott haza; nem remélt öröm sugára rezgett a honfiarczokon. Magasztalás, dicséreték ömlöttek minden ajakról a szilárd lelkű bajnokira.

De az egykor deli természetű, ép, egészséges férfitű annyira elgyötörte a sanyarú rabság, hogy csonttá aszott, halovány alakja rémhez hasonlít vala. Voltak, kik tanácsolák, hogy e roncsolt alakban siessen Bécsbe, s láttassa a királylyal, mi nagy áron óvta meg hűségét. De Koháry szerényebb volt, hogysem tettein a kérédesnek csak színet is megszenvedhette volna. S csak, miután Csábrágon megtört egészségét rövid ideig ápolta, sietett Bécsbe megvinni alkotmányos fejedelmének lángszívét, melynek nemestűzét a hosszas szenvedés sem bírta pióltani. És a király szíve örömmel telik el. Nyájasan, leereszkedéssel fogadja és számos országnagyok jelenlétében mint „hűség tükrét“ élteti, aranylánczot függeszt nyakába és összeöleli. S hogy a birtokaiban szenvedett kár némileg megtérüljön, s egyszersmind maradandó emléke legyen a vitézi erők és polgári hűségnek: Fülekvárát a hozzá tartozó környékkel együtt neki és maradékainak ajándékozá s örökös grófságra emelte.

Koháry lelki nagysága a külföldön is bámulat tárgya volt; s különösen XI. Ineze pápa atyai levelt küldé neki, örvendezvén, hogy a bold. Sztíz, Magyarország védelmszerója, inségéből megszabadítá, s méltányolva emelé ki fejedelme iránt tanúsított hűségét. Dicsőhalapot is küldé, melylyel a pápák a kereszténység védelmében sokérdemű hadvezéreket szoktak megtisztelni.

1686. Buda is lerázza a 145. évig hordott terhes igát. Petneházy és társai, a törvényes királyhoz visszatért magyarok, legtöbb harci vitézséget fejtének ki. De kevésben mult, hogy a következő évben Fink Konrád nyomorú 2,000. aranyért a fehérvári pasának kezére nem játszá az oly sok vérrel visszaszerzett anyavárost!

Buda megvétele után több helyről kiszorítottatott a török; ámde markában még és Dobónak sásfészke — Eger! ide küldi tehát Leopold győzedelmes hadait.

A haza ily körülményei közt ennek leghívebb fia sem nyughaték soká, hanem a király őt, Koháryt, a dunáninneni hadikerület s a bányavárosok végvárainak altábornagyává nevezte. Midőn pedig 1686. őszszel a királyi seregek Auria János fővezérlete alatt Egert megszállták: ott vala Koháry is, ki dandarával a hatvani kapunál állott a völgyben, hol a nép egy kútat ma is a Koháry névről nevez.

A király fényes diadalainak közepette 1687. oct. 18. Pozsonba országgyűlést hírdet. Előterjesztett kívánatai lázas érzelmeket keltének az ország rendeiben; forrongó viták közt folynak az országügyek fölötti tanácskozások. E közben dec. 9-e lesz. Pozson fényes nemzeti ünnepélynek tekint elébe: I. József Magyarország első örökös királyává keneték föl. Nevelte ama nap dicsőségét Eger megvételének örvendetes híre is, mire az országos Duna is tisztelet-zajt vetett s hatalmasan hömpölygve zúgta tovább a magyarok diadalát.

De Koháry, a harozok örök fia, kit rendeltetése parancsszava Eger alá szólított a honatyák sorából, midőn egy ízben a kirontott törököket egészen Eger kapujáig üldözné, hol záporként hullott a halálos golyó, kénytelen volt az ütközetből eltávozni, mert egy török golyó jobb karját és kezét összezúzta. Bécsbe vitetvén magát, e sebből kigyógyult ugyan, de a hibás orvoslát miatt tökéletlenül ugy, hogy azzal többé sem kardot, sem tollat nem forgathatott; mindamellett folytatá hadi szolgálatait s a fő hadi tanács értekezleteiben részt vett.

Meg volt alázva már hazánk másfél százados zsarnok elnyomója; ámde ránchezült az átok súlya ismét e szegény nemzet vállaira, s újabb polgári zivatar fellegei szálltak a zaklatott ország egére. Magyarország 1703. ismét fegyverben álla, s fölillant a polgári háború.

II. Rákóczy Ferencz, ki 6. hónapig fogva volt, Lehman százados árulása folytán kiszabadulván németujhelyi börtönéből, a lengyeleknél keresett menedéket. Honnan, föllázadván a Tisza vidékein a nép, 1703. jun. elején egy zsoldjába fogadott haddal az országba jött. Táborába csak hamar 50,000. bajnok száll, kiket gyakorlott francia tisztek vezényeltek.

Bécsben tervek főzetnek Rákóczy fölkelésének elnyomására, e fontos tanácskozásra Koháry is meghívatik. Koháry bölcs tanácsain kívül tettleg is föllépett s hadat állított saját költségén.

Míg Bécsben tanácsot tartanak a népkövetelések viharának lecsillapítására: addig Szécsényben (Nógrád vm.) 1703. sept. 20. a szövetséges magyarok gyűlést, melyen Rákóczy ősi szokás szerint fölemeltetve vezérnek választatik; kinek vezetése alatt hitték a szövetséges magyarok visszaállíthatni csönkült szabadságát a nemzetnek. Rákóczy Telekesy István egri püspöknek kezébe tette le esküjét, zászlóin az ismeretes P. R. O. L. I. B. E. R. T. A. T. E. d) lobogott.

A király hadseregét azon időben a spanyol örökös háború foglalta el, s e miatt az országból annyi zsoldost vitetett ki, hogy a benyagottak mára várak őrizetére is elégtelenek voltak, a mi Rákóczyra fölötte kedvező volt; de megveretvén Marlborough és Jenő herczeg által aug. 13. 1704. az egyesült francia és bajor seregek Höchstädt városnál Bajorországban: a király ügyei jobbra fordulának, Rákóczy pedig hajlandóbb lett a békealkura. Az udvar mindennek előtt fegyvernyugvást kívánt, mitől Rákóczy sem levén idegen: Semeczbányára gyűlés rendeltetett, melyen a király meghatalmazottain kívül, az angol és németalföldi, mint közbejáró hatalmak követői is megjelentek. Koháry, mint királyi biztos, teljhatalommal küldeték. Rákóczy részéről Beresényi volt a békeszónok.

d) E betűknek ütökösen értelmé ez volt: Princeps Rákóczy Opo Legionum Illustris Beresényi Et Reliquorum Totam Austriam Trucidabit Ense. — Nagy jutalom ígérteték annak, ki e betűknek ellenkező magyarázatot készált, a mit egyvalaki ekkép tett föl: Peribitis Rebelles Omnes Laqueo, Igne, Bello, Ense, Reliqui Tandem Austriae Tributarii Eritis.

Koháry minden erejével törekedett magát a benne helyezett magas bizalomra méltóvá tenni. „Mi gyönyörűség lehet, mond egy alkalommal, ha magát Rákóczy Magyarország fejedelmévé teendi, miután mindezen dicsőségeket csak hona inségén s egy vele rokon nép vérével szerezheti meg. Nem borzad-e hazája romlásán emelkedni oly fénytetőre, hol nem lehet marandó; mert királyi hatalomnak csak törvény adhat állandóságot, erőszakos bitorklás nem. Emlékezzék Rákóczy őseire, emlékezzék mivé lön Tököli egykori rémítő hatalma? Azon Isten, kinek őrszemei századok óta függnek csodatéve e harcok véseitől szakadatlan hányatott hazán, nem fogja boszúlatlanul nézni az ártatlanul kiontott polgári vért; nem azt, mint pusztíttatnak vétektől fertőzött kezek által, még az oly tisztelendő helyek is, melyeket ima és vallási szertartások szenteltek meg. Bizonyára egykor rettentő számvetésre fog vonatni az, ki mindezeknek oka volt. Hagyja magát Rákóczy a hazafiúság szent érzelmeitől ihletni; tegyen le fellengő képzelneiről Magyarország koronája bírhatása iránt; álljon azokra, miket ész és polgári hűség tanácslanak; fogadja el a királytól ajánlott békepontokat, kivel most, midőn háromféle háború által nyugtalanítottatik, nem leszen nehéz kedvező egyezésekre lépni. Itt az időpont, a legjobb alkalom, melyet ha használatlanul hagyand: félő, hogy egykor, midőn késő leszen, meg ne bánjon.“

A honfiszívből ömlő szózat a pusztában kiáltónak szava volt! mert ez idő alatt, kitelvén a fegyvernyugvás ideje, Kassa, Eperjes, Eger meghódoltak Rákóczy fegyvereinek. Bercsényi tehát, ki különben is a ministertanács s általában a németek ellen gyűlölettel viseltetők, oly túlzó lett követeléseiben e), hogy Koháry kénytelen volt eredmény nélkül távozni Selmeczről. De a forradalom árja is sokkal rohanóbb volt, hogysen a nép dühét a diadal, bár pillanatnyi diadal napjaiban ki lehetett volna engesztelni. Elvált tehát a nemzettest egy része fejétől, önkeble ellen dühöngve kardot emelt mind a két rész, s azok villanásától megrezzenve tovaszállt az ohajtott béke angyala. Leopold 1705. máj. 5. őseihez költözött, a beháború terheit fiára, a szelídlelkű I. József-re hagyván.

Dúlt a vihar és háború, az átkos pártviszály daemona rágódott a nemzet életfáján! S miután a dunáninneri részek majd egészen Rákóczy hatalmába estek, ki Koháry birtokait Tökölihez hasonlólag pusztíttatá, a megfáradt ősz bajnok Budára, a Vizivárosba vonult, itt töltvén kénytelen nyugalma napjait. — József atyjáéhoz hasonló bizalommal viseltetvén Koháry iránt, őt 1707. főtábornoki helytartóvá, 1711. Hontban örökös főispáni ranggal diszesítette. Szerénysége, tudománya által a köztisztelet és szeretet tárgya volt.

III. Károly 1712. elpusztított uradalmi tekintetéből élete fogytáig egész fizetésével nyugalmazta. Az 1714. hongyülésen oct. 8. v. b. titkos tanácsosi hivatallal tisztelék meg; dec. 8. pedig a nádori méltóságra emelt Pálffy Miklós helyébe országbírájává nevezte az érdemdús Koháryt; s mivel Egernél jobbjában a csont darabokra zúzatott: az 1715. 29. tozik rendelék, mikép neve egy hold-alakú ezüstlemeze metszetvén, azt saját kezeirása gyanánt törvényes érvényességgel használhassa.

Igy juta a czímek, kitüntetések után soha nem sovárgott férfú az alkirályi méltóság után első hivatalra, egyedül erénye, hűsége, állhatatossága, hadi és polgári pályán szerzett bokros érdemei által! —

e) Bercsényi kívánatai ezek voltak: I. az 1687. országgyűlés végzéseit eltöröltetvén, a nemzet szabadon választghassa királyait. II. Erdély Rákóczynak adassék úgy, hogy a magyar királynak hűségesküt mondjon. III. Eszterházy Pál helyett Bercsényi legyen nádorrá. IV. Mind a katonai, mind a polgári hivatalok Magyarországon kizárólag magyaroknak adassanak. V. A protestansoktól elvett templomok visszaadassanak s vallásukat szabadon gyakorolhassák. VI. A jezsuiták száműzessenek. VII. Az arany bulla 31-ik cikkének záradéka hajdani erejébe visszahelyhezessék.

Leccsillapulván a pártok zaja: a hatalmas harcok bátor gyermeke a romjaiból kiépített csábrági várban élte viharteljes élete estéjét, mely az igazságszolgáltatás-, jótékonyág- és tudományos munkálatokban folyt el.

A munkatömeg súlya alatt egészsége mindinkább gyengülni, életeréje hanyatlani kezdett. Önfeláldozó szorgalma saját életfáját hervasztá el, s a szakadatlan munkában ellankadt test kifáradt az örökmunkás léleknek műszerül szolgálni. Mart. 29. 1731. gyenge ájulás lepte meg s fájdalom nélkül szűnyadt el élete 82. évében. Hült tetemcit rézkoporsóba téve a szentbenedeki családi sírbolt fogadta rideg öblébe.

Kiváló erénye az igaz vallásosság volt, melynek enyhádó árnyékában keresett és lelt vigasztalást szenvedési kíntengerében. Élete alkonyán ez adá meg lelkének azon nagyszerű nyugalmat, melyet e világ minden kincse sem adhat meg. Azért derült arczeval, nyugodt lélekkel, Istenbe vetett bizalommal várta végóráját, melyre magát naponként készítgeté. Ugyanis várának nyugoti felén tágas terem volt, hol rézkoporsóját tartotta, ide szokott ő minden napon bizonyos időben elzárkozni, hol lelke a túlvilág fogyhatatlan örömein merengett. Olyan volt, mint a lenyugvó nap, hiába ölelkeznek sugáraiba a felhők, mosolygva tűnik el, hogy másutt új életre serkenjen.

Bár birtokai annyiszor földűlva, annyiszor bitor kezeken voltak: nemes szívében a kegyesség és jótett határt sohasem lelt. Szent Ágoston szavait tartván szemei előtt, miszerint a főköszöges nem tulajdonunk. Mit szent czélokra, egyházak-, betegek- és ügyefogyottak gyámoltása-, szegényebb tanulókra fordított, mennyire fölvetni lehet, meghaladta a 700,000-et. Fűleken a ferenczi szerzetesek számára egyházat és lakhelyet, Léván szinte egyházat építtete s benne dicsőült atyjának emléket állított. A vallásos és tudományos nevelés czélszerű előmozdítására a kecskeméti házat és iskolát alapítá és a piaristák gondviselése alá bízta 1715.

Tudta Koháry, hogy nyelvében él a nemzet; azért nyelvünk, nemzetiségünk iránti szeretetének legfényesebb tanúi azon művek, „melyek viszontagságos élete külön állapotjait festik, s hol philosophiai, hol vallásos és hazafiúi darabokból állanak, 1720-ban kezdte kiboesátani nyomtatásban, a következő hosszas s a kelet éveit kifejező chronosticai címek alatt: 1. Sok ohajtás közben, inségviselésben, éhségszenvedésben, keserves rabságban *Munkács kövárában szerzett versek* (emlékezetből leírva). Öt füzet a következő külön címekkel: a) „Üdönk mulatására, bánk távoztatására verseinket köholjuk“ 1683- és 84-ből; b) Az bú enyhődésére, terhének is könnybedésére, avagy elkeserült s elepedett szívnek pihenésére szerzett versek“ 1684-ből; c) „A meggyűlkerezett rabságos bánatnak keserves busukással elterjedett ágain kinőtt fűzfa versek“ 1685-ből; d) Némely istenes könyörgések 1685-ből; e) „Keseredett rabnak búban úszva s annak terhét hűzva, ébren-alva látott álma“ 1685-ből. — 2. *Üdönk mulatás közben szerzett versek*, 1686-ból, midőn Eger alatt vett sebében simlődnök, udvari káplánjának *tolkiba mondva*. — 3. *Sokféle keresztrel keseredett embernek kikoholt verse* 1706-beli bujdosása idejéből, mint azt az előszó végszaka mondja:

„Hol együtt hol másutt fáradván jártomban,

Buda Vizivárosát sokáig laktomban,

Hazámnak romlásán lévén bánatomban

Szerzém ez verseket, henylő voltomban.

Ezek után következtek még 4. „Elvénült embernek búsuló gondolati, vagy hogy inkább életének végéig elmékedési“ 1721-ből. — 5. Hol egyszer s hol másszor kifaragott s öszveszedett rongyából leírt fűzfa versek 1726-ból. (Mind név s helyj. nélkül. 4rétb.) Vannak még a nemzeti muzeum könyvtárában némely nyomatlan versei is, s néhány deák füzeté, mint: *Quaedam Chronographica Budae lacto labore composita*, 1706-

ból; *Inter curas intercurrentes Meditationes* 1714-ből, és *Antidota Melancholiae*, 1722-ből. — Sztrakos Albert nógrádi plébánostól bírjuk a „Vasban vert rabnak bús elmével fáradva versekben vett Sétálását,” a Munkácsban szerzett versek harmadik füzetéből fordítva „*Salicetum Heliconis*” cím alatt (Buda, 1725. 4. r.) —

Hősiünk lángelméje termékeit így sorolja el a nagytudományú és vasszorgalmú Toldy Ferencz. „A magyar nyelv és irodalom kézikönyvének első kötetében 278—79 lapokon.

Koháry századának dísze, királya- és nemzetének büszkesége, dicsősége és koszorús kedvelte volt. A legtisztább öntudat remeke, a küzdés és munka élőképe volt. Ily emberek átmenete az életen olyan, mint a nyár melege s a nap hev sugára. Életet ad, sugarakat kölcsönöz, növeszt és áldást szór. Nyoma még akkor is fönmarad, mikor kisebb emberek, fénytelenebb idők jönnek.

Jelleme azon ritka szövetek egyikéből készült, melyek az utolsó szálig megtartják alapszínöket. Lelki nagysága oly igéző erővel bír, mely előtt magasztos tisztelettel hajol meg minden nemesebb érzetű. Fő jellemvonása volt a legszigorúbb igazságszeretet, mely közmondássá vált. Eskühv a halállal szemközt is. Önérző kevélység, nagylelkű pazarlás nélkül. Szerény, ruházatában egyszerű. Termete közép. Arczán, mely férfiúi szépséggel teljes volt, tiszteletet gerjesztő méltóság ült. Emlékezőtehetsége nagy és hű, még hajlott korában is.

Vasakarátát — a mindig szabadot és szolgálilag bókolni nem tudót — dölyfös kínzóinak megfeszített ereje sem hajthatta meg. Föltételeiben ingatlan volt, mint ama partok kőszikláí, melyek ellen megtörik a tenger habja. Koháry harc- és békidön egyiránt nagy vala. A szerenese őt el nem ragadá, sem hiúvá nem tette; de szenvedései kintengerében sem volt gyáva.

Ily dicsó polgárok magas homlokáról sugárzik alá a nemzetek dicsősége! Illó, méltó, hogy az apa gyermekét, a tanár tanítványát elvezesse az ily valódi nagyok sírjához s ott a megszentelt hamvak fölött oltsa be a fogékony ifju kebelbe a szűz erényt — az Isten, hon és király iránt tartozó tiszteletet, hűséget, engedelmességet, szeretetet, miszerint az ifju, a férfiú és az agg szíve és lelke minden erejével e háromságon függjön; mert mindaz, mit az ó világ és az új nagyoknak nevez, csak ily magasztos erény kútfejéből származhatott.

Koháry! tetteid emléke áldásként ragyog át a késő utókorra, s századok multával is lángra gyúlasztja nemzeted kebelét, mint a marathoni győzők emléke Athenae gyermekeiét; „mert, az fró szerint, ki harczolt, veszélyeztetett és szenvedé: az dicsőség nélkül nem maradhatott; s a legparányibb hazai dicsőség, a legtemérdekebb idegennél, unokákban lángot gerjeszteni, többet ér!”

BOUVÁR PÉTER,

főlgymnasiunmi hitszónok, vallás-, földrajz- és történelemtanár.

ÉRTESÍTŐ RÉSZ.

I.

A tanintézet körében tett időszaki intézkedések.

A.)

A tanügyet érdeklő fontosabb rendeletek kivonata.

1. Kömnye Alajos „Népszerű ásványtanát“ illetőleg érkezett Int. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1854. jul. 25. 1265, és $\frac{13371}{1549}$; az egyh. és okt. ügyi minist. jul. 3. 9162. sz.

2. A nem katolikus iskolákba járó katolikus ifjakról szóló értesítvénynek az erd. rom. kath. püspök ő excellentiájához fölküldetése rendeltetik. Az erd. rom. kath. püspök 1854. jul. 28. 1284. számú Int.

3. Ajánljatik a felső gymnasiumi osztályok számára: „Mértan. Dr. Mocnik után fordította Dr. Arenstein József. Pest. 1854.“ Az egyh. és oktat. ügyi minist. 1854 jun. 3. $\frac{9573}{774}$ az erdélyi cs. k. korm. és az erd. r. k. isk. főigazg. útján.

4. A jövő iskolai év kezdete octob. 1-ső napjára kitűzetik. Az egyh. és oktat. ügyi minist. 1854. $\frac{5385}{459}$ sz. Int.

5. A rend. ösztöndíjasokról részletes értesítvény fölküldetése rendeltetik. Az erd. r. kath. isk. főigazg. 1854. aug. 15. 1450. sz. Int.

6. Több, használatra megengedett könyvek sorozata. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1854. 25. aug. 1452, 1531, és 1554. sz. Int.

7. A rendk. díjasokról értesítvény kéretik. Az erdélyi cs. kir. korm. 1854. 26. august. $\frac{16395}{1992}$ sz. Int.

8. Észrevételek küldettek le a tantárgyak fölosztására s a használandó könyvekre nézve sat. Az erd. rom. kath. isk. főigazg. 1854. august. 30. 1467. sz. Int. s az erd. cs. k. korm. $\frac{11868}{1435}$ sz. Int.

9. A rend. díjasoknak nevei leküldettek 185 $\frac{1}{3}$ -dik évre. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1854. sept. 19. 1713. sz. Int.

10. A vallástan előadására vonatkozó rendelet küldetik. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1854. aug. 23. 1507. sz. Int.

11. Némely megengedett könyvek sorozata közöltetik. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1854. oct. 1. 1853. sz. Int.

12. A megjelent és meg nem jelent díjasok (185 $\frac{1}{3}$ -ik évre) neveinek fölterjesztése, s a díjak utólagos kifizetése rendeltetik. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1854. oct. 11. 1956. sz. Int.

13. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1854. oct. 14. 1938. sz. Int. szerint Csapkai János, felső reáltanodai növendék Pozsonban rossz erkölcsisége miatt az osztrák birod. minden tanodáiból kizáratik. Az egyh. és okt. ügyi minist. 1854. 18952. sz. Int. nyomán.

14. Az egyh. és okt. ügyi minist. 1854. 19991. sz. Int. után, az erd. r. k. isk. főigazg. 1854. nov. 2. 2113. sz. Int. szerint Paszler András, a merani gymn. 3-ik osztályú növendéke, társainak az erkölcstelenségre csábítása miatt az osztrák birodalom minden tanodáiból kizáratik.

15. Hunfalvy János „Egyetemes Történelem“ című könyve az iskoláktól eltiltatik. Az egyh. és okt. ügyi minist. 1854 oct. 14. 13705. sz. és az erd. r. k. isk. főigazg. 2260. sz. Int.

16. Ludvig „Platons Apologie des Socrates und Kriton“ című munkája ajánltatik. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1854. nov. 16. 2285. sz. Int.

17. Simony Ferencz „Iskolai Atlas“-a megengedtetik, a legfelsőbb Int. 1854. octob. 30. 14193. száma, és az erd. r. k. isk. főigazg. 2365. sz. szerint.

18. E című könyvek: „Historiae Antiquae usque ad Caesaris Augusti obitum Libr. 12. e Scriptoribus latinis contextuit et Scholar. in usum edidit Emmanuel Hoffmann Vindobonae 1854.“ használása a 3-ik osztályban, megrendeltetik. Az erd. cs. k. korm. 1854. $\frac{21821}{2752}$ sz.; az erd. r. k. főigazg. 24. nov. 2366. sz. Int.

19. A mult évi érettségi vizsga alkalmával fölterjesztett föladati dolgozatok az egyh. és okt. ügyi minist. kegyes leirata nyomán visszaküldetnek azon jegyzéssel, hogy a tanári kar ebbeli szorgalmát jövőre is így tüntesse ki az iskolai rendszer rendeleteinek érvényesítésére nézve. Az erd. cs. k. kormány nov. 25. $\frac{22382}{2828}$ sz. és az erd. r. k. isk. főigazg. 1854. dec. 9. 2486. sz. Int.

20. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1855. január 8. és január 22. 67, és 230. sz. Int. által Büttner Károly a selmeczi gymn. 3-ik oszt., és Tencich János a mittenburgi gymn. 3-ik osztálya növendékeinek az osztrák birod. minden tanodáiból kizáratása köröztetik.

21. Az erd. cs. k. korm. 1855. jan. 24. $\frac{765}{71}$ sz. és az erd. r. k. isk. főigazg. 376. sz. Int. által a tanári kar véleményezésre szólíttatik föl: mikép történhetik meg, hogy a jövő 185 $\frac{5}{6}$ évben a tantárgyak már német nyelven adassanak elé a kolosvári teljes gymnasiumban? — A tanári kar véleménye az alábbi rovatban, a „tanácsulések határozatai“ közt olvasható.

22. A fumei teljes gymnasiumban megüresült 3. tanszékrei pályázás hirdettetik. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1855. febr. 3. 377. sz. Int.

23. Ö cs. k. apostoli Főlsége (budget) díjára ajánlottak névsora febr. 15-keig fölterjesztendő. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1855. febr. 6. 412. sz. Int.

24. Az egyh. és okt. ügyi minist. 1855. $\frac{7597}{655}$ sz. és az erd. r. k. isk. főigazg. febr. 21. 458. sz. Int. Gábár György az aradi gymnasium 6-ik osztályú növendéke veszedelmes erkölesisége miatt az osztrák birod. minden tanodáiból kizáratik.

25. Észrevételek küldetnek a tanári karnak az évközi szünnapokat illető fölterjesztésére. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1855. mart. 12. 756. sz. Int.

26. Dr. Hillardt „mérteni táblái“ az alsó gymn. számára ajánltatnak. Az egyh. és okt. ügyi minist. 1855. febr. 15. 716. sz. és az erd. r. k. isk. főigazg. mart. 16. 764. sz. Int.

27. A tanuló ifjuság névsorának rovatai latin nyelven szerkesztessenek. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1855. mart. 16. 782. sz. Int.

28. Finster Károly a graeczi gymn. 2-ik oszt. növendéke ismételt lopás miatt az osztr. birodalom minden tanodáiból kizáratik. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1855. mart. 27. 868. sz. Int.

29. A magántanulóknak érettségi vizsga alá bocsáttatása ügyében érkezett rendeletek. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1855. apr. 3. 1012. sz. Int.

30. Grafek József jicini gymn. 1-ső oszt. növendéke ismételt lopás következtében mindennemű tanodákból kizáraták. Az egyh. és okt. ügyi minist. 1855. febr. 24. 2417. sz. és az erd. r. k. isk. főigazg. apr. 22. 1071. sz. Int.

31. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1855. maj. 4. 1273. sz. Int. fölszólttatik a tanári kar a jövő szünidők meghatározására okokkal támogatott véleményt adni.

32. Az ez évi érettségi vizsgák megtartása, s a kidolgozandó feladatok fölküldetése május 25-keig, rendeltetik. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1855. maj. 3. 1252. sz. Int.

33. Dr. Baumgartner természettani munkácskái a felsőbb osztályok számára, ajánltatnak, az egyh. és oktat. ügyi minist. 4160. sz. Int. után az erd. r. kath. isk. főigazg. 1855. majus 10. 1339. sz. Int.

34. A kath. díjakkal ellátott ifjakról az iskolai év végével azonnal értesítvény küldessék föl püspök ő excellentiájához. Az erd. r. k. isk. főigazg. april 28. $\frac{1206}{1855}$ sz. Int.

35. Martin Konrád vallástanának második része is — mely e czím alatt: „A katholika religio tankönyve. II. Rész“ magyarra fordítva megjelent, a jövő iskolai évre már ajánltatik. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1855. majus 7. 1160. sz. Int.

36. Dr. Lutter Ferdinánd „Tiszta mennyiségtan elemei“ czímű tankönyvének 2-ik része is (Pest 1855.) a 3-ik és 4-ik gymnasialis osztály számára, mint az első része az 1-ső és 2-dik osztályra megengedtetik. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1855. jun. 2. 1491. sz. Int.

37. Az 1539. sz. Int. által pedig Bota Jakab a kolosvári r. k. gymn. 1-ső osztályú növendékének ismételt lopás miatt minden osztrák birodalmi tanodából kizáratása köröztetik. Az egyh. és okt. ügyi minist. 1855. majus 11. 6729. sz. Int.

38. Az év végével tartandó érettségi vizsgálat alatt kidolgozandó tárgyak megállapítottak, s egyszersmind ugyanazon vizsgálatra t. Szabó József orvostudor ur az erd. cs. k. korm. által biztosul kineveztetett. Az erd. cs. k. korm. 1855. jun. 2. 11171. sz. Int.

39. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1855. jun. 20. 1632. sz. Int. „Austriai honismeret“ németből fordítva, a gymn. 4-ik osztály-, és a reáltanodák 2-ik osztálya számára ajánltatik. — Az 1673. sz. Int. szerint pedig dr. Mocnik németből fordított számtanának 2-ik része a gymn. 3-dik és 4-dik osztályainak számára ajánltatik. Az erd. cs. k. korm. jun. 5. $\frac{11,403}{1,354}$ sz. Int.

40. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1855. jun. 13. 1627. sz. Int. főtiszt. Kedves István apát és kolosvári lelkész ur, a tartandó érettségi vizsgákra, püspök ő excellentiája által, püspöki biztosul kineveztetett.

B.)

A kolosvári rom. kath. nyilvános és teljes gymnasiumban 185 $\frac{1}{2}$ tanév folytán tartatott gyűlések némely lényegesb határozatainak

j e g y z é k e.

1.) 1854. sept. 25. egyebek közt határoztaték, hogy az ifjuság összeírása octob. hó 2, 3, 4. napjaiban történjék; 5-kén a Szentlelket segédül hívó szent miseáldozat tartassék; 6- és 7-kén ama magántanulók, kik e tanintézetbe fölvetetni kívánnak, megvizsgáltassanak; azon rendes tanulók pedig, kik egy vagy más tantárgyból csekély előmenetet tanusítanak, sorozatukat megjavíthassák; végre 9-kén a rendes előadások kezdetüket vegyék.

2.) 1855. febr. 17. Az elébbi rovat 21-dik pontja alatt említett ama kormányzékai kérdésre, mikép lehetne kivihető, hogy a kolosvári rom. kath. gymnasiumban már a jövő 185³/₄-ik évben németül adathassanak elé a tantárgyak? A tanári kar alázatos véleménye a következő sorokban nyilvánult: „A jó és igazságosság őszinte szeretetétől lelkesült tanári kar, félretévén mindazokat, mik az önzés, vagy önkényelem keresésének színét magokon viselnék; mindazon mozzanatokat pedig, melyek a német nyelvnek előadási nyelvül alkalmaztatásából fölmerülendőknek sejtethetnek, sőt eleve láthatók, a tiszta lelkiismeret vezérfénye mellett pontosan megvizsgálván, meggondolván, megfontolván, a megállapodott ítélet minden ingadozása nélkül, lelkével az Isten, király és haza szent eszméjén függvén, legalázatosabban bátorkodik kijelenteni: mikép a német nyelvnek, mint előadási nyelvnek a jövő, sőt még következő több évekre is, behozatala, ha csak nem az egyházi és polgári mindkét állam szembeszökő kárával, erkölcsileg lehetetlen! — Mert tekintvén azt, mi a mindenható Istennek, tekintvén mi apostoli Főlségének, s tekintvén mi a szeretett hazának sajátja és igénye, azon meggyőződésre jutott a tanári kar, mikép teljes lehetlen az ifjuság elméjét, szívét, lelkét tökéletlenül bírt és értett nyelven ugy idomítani, vezetni, hajtani, hogy az oktatás és nevelés legszentebb céljának elégtétessék, mi nem más, mint: szolgálni Istennek, királynak, és hazának! — Ugyanis nagyérdékű dolog, félszeg miveltségű tudákos polgárokat, kiknél veszedelmesebb nincs; vagy lehetőleg kimívelt s valódi bölcseségre vezetettek adni át az államnak? mi hogy a fölfoghatás könnyűsége- vagy nehézségétől, valamint a kellőleg megértett vagy nem értett tanítás minőségétől igen sokat függ, tagadhatatlan; miután jól megérteni, kellőleg fölfogni csak a legismeretesebb nyelven előadottakat vagyunk képesek. Már pedig a német-nyelvtudás azon fok, melyen az előadandó tárgyak az elme-, szív- s lélekbe sikeresen bévezetessenek s mintegy vérré váljanak, most még csak a boldog ohajtások közé sorozandó; mert itt a német nyelvnek, melynek szükségességét önként átlátjuk, s elismerjük, mérve épen az, mi a görög és latin nyelv az osztrák birodalom egyéb részeiben, hol az érintett nyelvek bár mindig és rendesen előadattak, mégis előadási nyelvül alkalmazhatóknak soha sem találtattak, itéltettek. Városunkban tudniillik oly gyéren használtatik a német nyelv, hogy az iskolán kívül csak igen kevés ifjunak van alkalma magát abban gyakorolhatni; miért az ezt tökéletesen bíró ifjaknak száma oly csekély, hogy annak behozatalával ugyszólván az egész ifjuságnak előmenetele kevesek hasznának áldozatul esnék.

Ezek következtében a kolosvári rom. kath. gymnasium tanári kara mindkét állam érdekét már kötelességénél fogva is szíven hordozván, s egyszersmind meggyőződván arról, mikép az egyházi és közoktatási magas ministerium Ő cs. kir. apostoli Főlségének, a dicsőségesen uralkodó Fejedelemnek inkább akar becsületes jó magyarokat, mint sem jó magyar, sem jó német, s félszeg módon képezett polgárokat neveltetni: legalázatosabb hódolattal jelenti ki azon már kifejtett meggyőződését, mikép a német nyelvnek mint oktatási nyelvnek behozatala a helybeli rom. catholicum gymnasiumba, ha csak nem az egyházi és polgári mindkét állam kárával, erkölcsileg lehetetlen.

3.) 1855. febr. 26. Bota Jakab a helybeli gymnasium I. osztályú növendékének ismételt lopások következtében szükségelt kizáratása az iskolából, elhatároztatott, s fölsőbb helyre megerősítés végett fölküldetett.

4.) 1855. maj. 7. Ama legfőbb kérdésre, vajjon a következő két hónapi szünidőt, mely hónapokra lehetne legalkalmasabban kiterjeszteni? A tanári kar több tekintetknél fogva július és augusztus hónapokat legalkalmasabbnak ítélte.

II.
TANÁRI KAR.

A.)

Rendes tanárok az 185¹/₂ tanévben.

Tanár neve.	Tantárgyak, melyeket előadott.	Tanodai osztályok, melyekben előadásokat tartott.	Hetenkénti előadásinak óraszámja.	Jegyzések.
Sláby József.	Latin nyelv. Természetrájk.	II. III. II.	14.	Igazgató.
Magyarász Incze.	Magyar nyelv. Német nyelv. Mennyiségtan.	II. II. V. VI. VII.	17.	II. osztály főnöke, szép- műv- s bölcsészettu- dor, csillagász.
Tritremer László.	Latin nyelv.	V. VI.	12.	VI. osztály főnöke, a kegy. tan. rend. társh. igazgatója.
Englohner Vincze.	Latin-, Magyar- s Német nyelv, Szám- s Mértan, Természetrájk.	I.	18.	I. osztály főnöke.
Perlaky László.	Magyar nyelv. Görög nyelv. Mennyiségtan.	III. III. IV.	17.	III. oszt. főnöke, szép- műv- s bölcsészettudor, tanácsülési jegyző.
Vass József.	Hittan. Magyar nyelv s irod.	I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII.	16.	Hitoktató, lyceumi könyvtárnok.
Ovsiák Alajos.	Természettan. Természetrájk. Bölcsészet-ismeret.	IV. VII. VIII. V. VI. VIII.	17.	V. osztály főnöke, szép- műv- s bölcs. tudor, ter- mészett.-mítár főlügy.
Matusik nep. Já- nos.	Földrajz s történ. Magyar nyelv.	I. II. III. IV. V. IV.	17.	IV. osztály főnöke.
Horváth Pius.	Hittan. Földrajz s történ.	V. VI. VII. VIII. VI. VII. VIII.	17.	VII. osztály főnöke, hítségök.
Kulhanek Antal.	Német nyelv s irod. Természettudományok	III. V. VI. VII. VIII. III.	17.	VIII. osztály főnöke.
Lajos nep. János.	Görög nyelv.	V. VI. VII. VIII.	19.	—
Finály Henrik.	Latin nyelv. Német nyelv.	IV. VII. VIII. IV.	19.	Ideiglenes helyettes tanár.

Mínyájan kegyes tanítórendi áldorok, a helyettes tanáron kívül.

B.)

Rendkívüli tanárok:

Fekete János, g. c. eszperes, román nyelvtanár; — Simó Ferencz, rajztanító; — Ruzicska György, énektanító; — Deutsch Móríc, szépiró.

III.

RÉSZLETES JEGYZETEK A TANULÓ NÖVENDEKEKRŐL
az 185% tanévben.

Szakosztály.	Tanoncok száma.	Rom. kath.	Görög egyesült vallásúak.	Görög nem egyesült vallásúak.	Helvét vallásúak.	Ágostai vallásúak.	Összesen:	Magyar vagy Székely.	Német.	Román.	Lengyel.	Összesen:	Rendes ösztöndíjas.	Rendkívüli ösztöndíjas.	Tandíjt fizetők.	Tandíj-fizetéstől ment.	Erkölcsei viseletből.
I.	67	26	38	1	1	1	67	25	1	39	2	67	—	—	—	67	
II.	36	25	11	—	—	—	36	24	1	11	—	36	2	1	—	36	
III.	13	6	6	1	—	—	13	4	1	8	—	13	1	1	—	13	
IV.	17	10	7	—	—	—	17	10	—	7	—	17	2	—	—	17	
V.	22	15	7	—	—	—	22	15	—	7	—	22	6	—	—	22	
VI.	14	8	5	1	—	—	14	7	1	5	1	14	4	1	—	14	
VII.	10	6	3	—	1	—	10	8	—	2	—	10	2	2	—	10	
VIII.	33	19	13	1	—	—	33	19	—	14	—	33	12	2	—	33	
Összesen:	212	115	90	4	2	1	212	112	4	93	3	212	29	7	—	212	

Mindnyájan első rendűek, kivéve egyet, ki másod rendű.

IV.

TANÓRÁK RENDE

Osztály.	H É T F Ő.		K E D D.		S Z E R D A.	
	Reggel.	Délután.	Reggel.	Délután.	Reggel.	Délután.
	8—11.	2—4.	8—11.	2—4.	8—11.	2—4.
I.	1. Hittan. 2. Latinnyelv. 3. Természetrájk.	1. Németnyelv. 2. Mennyiségtan.	1. Magyar nyelv. 2. Földrajz. 3. Latinnyelv.	1. Mennyiségtan. 2. Latinnyelv.	1. Latinnyelv. 2. Földrajz. 3. Szépirás.	1. Szépirás. 2. Ének.
II.	1. Latinnyelv. 2. Történ. s földr. 3. Rajz.	1. Magyar nyelv. 2. Természetrájk.	1. Latinnyelv. 2. Mennyiségtan. 3. Németnyelv.	1. Hittan. 2. Latinnyelv.	1. Történ. s földr. 2. Mennyiségtan. 3. Szépirás.	1. Szépirás. 2. Ének.
III.	1. Németnyelv. 2. Görögnyelv. 3. Mennyiségtan.	1. Latinnyelv. 2. Hittan.	1. Történ. s földr. 2. Latinnyelv. 3. Görögnyelv.	1. Természettudományok. 2. Magyar nyelv.	1. Latinnyelv. 2. Mennyiségtan. 3. Görögnyelv.	1. Szépirás. 2. Ének.
IV.	1. Latinnyelv. 2. Természettan. 3. Magyar nyelv.	1. Hittan. 2. Görögnyelv.	1. Németnyelv. 2. Mennyiségtan. 3. Latinnyelv.	1. Görögnyelv. 2. Történ. s földrajz.	1. Görögnyelv. 2. Természettan. 3. Latinnyelv.	1. Szépirás. 2. Ének.
V.	1. Görögnyelv. 2. Latinnyelv. 3. Mennyiségtan.	1. Latinnyelv. 2. Természetrájk.	1. Németnyelv. 2. Magyar nyelv. 3. Latinnyelv.	1. Történ. s földrajz. 2. Hittan.	1. Görögnyelv. 2. Németnyelv. 3. Latinnyelv.	1. Rajz. 2. Románnyelv.
VI.	1. Latinnyelv. 2. Görögnyelv. 3. Történ. s földr.	1. Természetrájk. 2. Mennyiségtan.	1. Hittan. 2. Németnyelv. 3. Görögnyelv.	1. Latinnyelv. 2. Magyar nyelv.	1. Mennyiségtan. 2. Latinnyelv. 3. Németnyelv.	1. Rajz. 2. Románnyelv.
VII.	1. Természettan. 2. Mennyiségtan. 3. Magyar nyelv.	1. Történ. s földr. 2. Görögnyelv.	1. Természettan. 2. Hittan. 3. Németnyelv.	1. Mennyiségtan. 2. Latinnyelv.	1. Latinnyelv. 2. Görögnyelv. 3. Történ. s földr.	1. Rajz. 2. Románnyelv.
VIII.	1. Hittan. 2. Latinnyelv. 3. Németnyelv.	1. Görögnyelv. 2. Történ. s földr.	1. Görögnyelv. 2. Bölcsészettan. 3. Magyar nyelv.	1. Történ. s földr. 2. Németnyelv.	1. Természettan. 2. Latinnyelv. 3. Görögnyelv.	1. Rajz. 2. Románnyelv.

Ezen kívül az ifjuság naponként 7 1/2 órakor szentegyházba megy; ünnep-

Irányul szolgáljon a tanodai bizonyítványokban

FOKOZAT:	1-ső	2-ik
Erkölesei viselet:	példás	jó
Figyelem:	éber	tűrhető
Szorgalom:	dicséretes	elégsges
Tantárgybani előmenet:	kitünő, jeles	kielégítő, közepszerű
	Kitünőleg első rendű.	Első rendű.

185% TANÉVBEN.

C S Ö T Ö R T Ö K.		P É N T E K.		S Z O M B A T.		Órák száma.
Reggel.	Délután.	Reggel.	Délután.	Reggel.	Délután.	
8—11.	2—4.	8—11.	2—4.	8—11.	2—4.	
1. Latinnyelv. 2. Németnyelv. 3. Rajz.	1. Földrajz. 2. Hittan.	1. Magyar nyelv. 2. Természetrájz. 3. Latinnyelv.	1. Latinnyelv. 2. Mennyiségtan.	1. Németnyelv. 2. Latinnyelv. 3. Rajz.	1. Szépirás.	29
1. Németnyelv. 2. Latinnyelv. 3. Rajz.	1. Magyar nyelv. 2. Latinnyelv.	1. Mennyiségtan. 2. Történ. s földr.	1. Hittan. 2. Latinnyelv.	1. Természetrájz. 2. Németnyelv. 3. Rajz.	1. Szépirás.	28
1. Latinnyelv. 2. Görögnyelv. 3. Németnyelv.	1. Latinnyelv. 2. Történ. s földr.	1. Latinnyelv. 2. Mennyiségtan. 3. Természettudományok.	1. Németnyelv. 2. Hittan.	1. Magyar nyelv. 2. Görögnyelv. 3. Történ. s földr.	1. Rajz. 2. Szépirás.	30
1. Hittan. 2. Történ. s földr. 3. Mennyiségtan.	1. Németnyelv. 2. Latinnyelv.	1. Természettan. 2. Latinnyelv. 3. Mennyiségtan.	1. Görögnyelv. 2. Magyar nyelv.	1. Németnyelv. 2. Történ. s földr. 3. Latinnyelv.	1. Rajz. 2. Szépirás.	30
1. Latinnyelv. 2. Hittan. 3. Történ. s földr.	1. Magyar nyelv. 2. Mennyiségtan.	1. Görögnyelv. 2. Természetrájz. 3. Latinnyelv.	1. Történ. s földr. 2. Németnyelv.	1. Görögnyelv. 2. Természetrájz. 3. Mennyiségtan.	1. Románnyelv. 2. Ének.	30
1. Természetrájz. 2. Görögnyelv. 3. Hittan.	1. Történ. s földr. 2. Latinnyelv.	1. Latinnyelv. 2. Mennyiségtan. 3. Magyar nyelv.	1. Görögnyelv. 2. Történ. s földr.	1. Természetrájz. 2. Németnyelv. 3. Latinnyelv.	1. Románnyelv. 2. Ének.	30
1. Németnyelv. 2. Latinnyelv. 3. Mennyiségtan.	1. Görögnyelv. 2. Természettan.	1. Latinnyelv. 2. Hittan. 3. Görögnyelv.	1. Történ. s földr. 2. Latinnyelv.	1. Természetrájz. 2. Görögnyelv. 3. Németnyelv.	1. Románnyelv. 2. Ének.	30
1. Görögnyelv. 2. Bölcsészettan. 3. Latinnyelv.	1. Természettan. 2. Görögnyelv.	1. Hittan. 2. Németnyelv. 3. Latinnyelv.	1. Természettan. 2. Görögnyelv.	1. Történ. s földr. 2. Latinnyelv. 3. Magyar nyelv.	1. Románnyelv. 2. Ének.	30

s vasárnapokon pedig reggel 9 1/2-re, délután 3 1/2-re lelki oktatásban részesül.

használandó ezen érdemszerinti

3-dik	4-dik
rossz szórakozott változó csekély	igen kevés semmi igen csekély
Második rendű.	Harmadik rendű.

V.

Átmeneti tanterv az 185⁵/₆-ki tanévre, mely a csász. kir. erdélyi helytartótanácsnak fölterjesztett.

1) HITTAN.

- I. Osztály. Hetenként két óra. A tanév folytán eléadatik s be is végeztetik a közönséges keresztény anyaszentegyháznak tanítmánya a) a hitről; b) a parancsokról; c) a malaszt eszközeiről, vagyis a szentségek és imádságról. Kézikönyv, püspöki kegyes rendeletnél fogva: „Nagy katekizmus katolikus tanulók számára, a városi iskolákban. Eger. 1852. 8r.“
- II. Osztály. Hetenként két óra. A közönséges keresztény anyaszentegyháznak gyakorlatban lévő szertartásai és szokásai, jelentményeik lényegére viszonyítva magyaráztatnak a következő kézikönyv szerint: „A ker. kath. anyaszentegyház szertartásai és szokásai röviden megmagyarázva. Veszprém. 1851. 8r.“
- III. Osztály. Hetenként két óra. A tanév első felében az ó, második felében pedig az új szövetség bibliai szent történetei adatnak elé, ezen tankönyv vezérlete szerint: „Bibliai történet. Roder Alajos. Kiadja a Sz. István-Társulat. Pest. 1852. 8r.“
- IV. Hetenként két óra. Megmagyarázva eléadatik a közönséges keresztény anyaszentegyház történelme. Első félévben a világtéremtéstől Üdvözítőnk születéséig; második félévben jelen korunkig. Kézikönyv: „A Religio történetének vázlata, a világ kezdetétől fogva korunkig. Katolikus ifjak számára. Eger. 1851. 8r.“
- V. Osztály. Hetenként két óra. Kifejtetnek az alapigazságok a kinyilatkoztatás — és Jézus Krisztus egyházáról. — Tankönyv: A kath. religio tankönyve Martin Konrád után ford. Mester István.
- VI. Osztály. Hetenként 2. óra. Eléadatik a kath. religiotan különös része. Nevezetesen az Isten, ki magában egy, személyében három; az emberiség bukása; a váltság titka; a szentségek; és négy utolsó dolgok. — Tankönyv ugyanaz.
- VII. Osztály. Hetenként 2. óra. Keresztény erkölcstan. Tankönyv ugyanaz.
- VIII. Osztály. Hetenként 2. óra. A keresztény egyház történelme. Tankönyv ugyanaz.

2) LATIN NYELV.

- I. Osztály. Hetenként 8. óra. A betűk, és szótagok. Az igeragozás némi ismertetése. A fő- és melléknevek ragozása, ezeknek fokozása. Az igehatározók, névmások, számnevek, clöljárók, az összetett nevek ragozása, némely a harmadik ragozású főneveknek egyes eseteire vonatkozó észrevételek. A főnevek neeiről szóló szabályok adatnak elé. Kézikönyv: Kühner magyarázva Szepesi Imrétől, II. kiadás. Pest. 1853.
- II. Osztály. Hetenként hat óra. — Eléadatik a latinnyelvtannak az igékre vonatkozó része elméleti s gyakorlati tanmódszer szerint, ezen kézikönyv vezérleténél fogva: „Elemi latin nyelvtan gyakorlatilag eléadva Szepesi Imre, kegyesrendi tanár által. Második rész. Pesten. 1850. 8r.“ A kézikönyvben foglalt gyakorlati példák a nyelvtani szabályokra alkalmaztatnak. Honn kidolgozandó nyelvgyakorlatok minden két hétben egyszer adatnak; a hibák kijelölve megjavíttatnak.
- III. Osztály. Hetenként hat óra. — A latin szókötés tárgyalatik s a gyakorlatok Szepesi Imre tankönyvéből használtatnak. Olvasókönyv: Cornelius Nepos, és Historia antiqua usque ad Caes. Augusti obitum. Editit Emmanuel Hoffmann. Vindobonae. 1854. 8-o. in usum scholarum. — Ezekhez járulnak a nyelvtani szabályokhoz idomított czélszerű gyakorlatok; tanodaiak hetenként 1—2; otthoniak: 1.
- IV. Osztály. Hetenként 6. óra. Első félévben az igék ideinek és módjainak használata taníttatik folytonos hozámért írás és szóbeli gyakorlatokkal a fordításban latinból magyarra és viszont. — Azonkívül olvas-

tatik Julius Caesar: *Commentarii de bello Gallico* lib. I. — A második félévben a latin szómér- és verstan; — a gyakorlatok folytattatnak. — Olvasmány: Caesar *de bello Gallico* lib. IV.

- V. Osztály. Hetenként 6. óra. T. Livius *Hist. a carthagobelieknek Annibal vezérlete alatt viselt háborúja* a romaiakkal, Drakenbork Arnold után. — P. Ovidius Nasonak az *Elváltozásokról* írt 15. könyvéből Burmann Péter kiadásából fordítottatott és elemeztetett. Iskolai gyakorlat minden héten, hazai minden második hétben.
- VI. Osztály. Hetenként 6. óra. Virgil 10. pásztordala, Vagner Fülep után. Georg. I. és II. könyv. Ruacus Károly után — Sallustius 2. beszéde a catilina háborúról. Minden héten egy iskolai, és minden két hétben egy hazai gyakorlat.
- VII. Osztály. Hetenként 5. óra. Magyaráztatik Cícero beszéde Sextus Rosciusért Ameriából, kiadás: Prof. Dr. Ed. Osenbrüggen, 8. Braunschweig Fr. Vieweg et Sohn.; továbbá Virgil Aeneisének 2. és 3. könyve Ladewig magyarázata szerint, a Weidmann-fele kiadásból. Minden héten egy iskolai, minden két hétben egy házi gyakorlat.
- VIII. Osztály. Hetenként 5. óra. Olvastatik és magyaráztatik Tacitus évkönyveinek másodikika, Nipperdey magyarázata szerint, továbbá Agricolája Wex kiadása szerint. Horatius válogatott költeményei Gryzar szemlévénye szerint Döring magyarázatával. A hetenkénti iskolai és két hetenkénti házi gyakorlaton kívül, szóbeli gyakorlatul az órákon fölváltva magyarul és latinul foly a magyarázat.

3) GÖRÖG NYELV.

- III. Osztály. Hetenként 5. óra. A görög nyelvtan elemei, különösen a fő-, mellék- s igenevek, s a rendes igék ragozási mintái Szepesi Imre nyelvtana szerint, tanodai és hazai gyakorlatok kíséretében adatnak elé.
- IV. Osztály. Hetenként 4. óra. Az elébbiek ismétlése, s a rendetlen igék ragozása tárgyalatik, szinte tanodai és hazai gyakorlatok kíséretében, Szepesi Imre tankönyve szerint.
- V. Osztály. Hetenként 4. óra. A rendhagyó ω , és μ végzetű igék alaktana ismétlése mellett a szókötés gyakorlatokkal. Tankönyv: Szepesi Imre Hellen nyelvtana Kühner után. Remekirókból: Homér *Iliásza*.
- VI. Osztály. Hetenként 4. óra. A szókötés ismétlése mellett a mondatkötés gyakorlatokkal. Tankönyv ugyanaz. Remekirókból Herodot.
- VII. Osztály. Hetenként 5. óra. A főnebbiek gyakorlati ismétlése. Remekirókból: Demoszthenész és Szofoklész.
- VIII. Osztály. Hetenként 6. óra. A főnebbiek gyakorlati ismétlése. Remekirókból: Szofoklész és Platon.

4) MAGYAR NYELV.

- I. Osztály. Hetenként 2. óra. Betűtan és helyesírás. Szótan. Szóalkotás és szóragozás, fő- és melléknevek- ugy- szinte az igékre nézve. Kézikönyv a magyar tudós társaságé. — Olvasókönyv: Gáspár János és Kovács Antal uraké.
- II. Osztály. Hetenként 2. óra. Az egész magyarnyelvtan. Kiadta a m. t. társaság 1848. — Olvasókönyv: Gáspár János és Kovács Antal uraktól, II. Rész. Kolosvár. 1853.
- III. Osztály. Hetenként 2. óra. A magyar szókötés főbb szabályai: a) szóegyeztetés, b) szóvonzat, c) szórend. Tankönyv a m. t. társaságtól. Buda. 1848. Olvasókönyv: Tatay Istváné. Pest. 1847.
- IV. Osztály. Hetenként 2. óra. A magyar szókötés mindhárom része egészen, t. i. a) szóegyeztetés, 2) szóvonzat, c) és szórend. Kézikönyv a m. t. társaságé. Buda. 1848. Olvasókönyv: Tatay Istváné. II. Rész. 1847.
- V. Osztály. Hetenként 2. óra. Gyakorlatok a magyar folyó irányban, elmélettel összekötött gyakorlati szellemben. Ide szolgáló könyvek: a) Irályrendszer, vagyis szerkesztésmódja a gyakorlati életben előforduló írásmű- nemeknek. Irta Laky Demeter. Pest. 1855. 8r. b) Olvasmány a főgymnasiumi középosztályok számára, Vagács Caesartól. — Hazai dolgozat minden két hétben, tanodai hetenként egy.
- VI. Osztály. Hetenként 2. óra. Költészeti gyakorlatok, az elmélet-gyakorlati tanmódszer igényei szerint, az ötödik osztályban kijelölt tankönyvek vezérleténél fogva. — Hazai s tanodai irálygyakorlatok kidolgozása az ötödik osztályban kitűzött időközben.
- VII. Osztály. Hetenként 2. óra. Eléadatik a magyar nemzeti irodalom történetének ó és középkora, ily című tankönyv szerint: „A magyar nemzeti irodalom története. Irta Toldy Ferenc, a magyar akademia titoknoka. I. II. köt.“ Olvasókönyv ugyanezen szerzőtől. „Példatár“ cím alatt, — Kidolgozásul a főlebb kijelölt határidőkben mindkét irályfaj főnsőbb nemeiből gyakorlatok.

VIII. Osztály. Hetenként 2 óra. A magyar nemzeti irodalom új és legújabb történetei fejtegettetnek. A kézi- és olvasókönyv ugyanazok, melyek a hetedik osztályban fölemlítettek; de ez utóbbi más olvasmányokkal. — Kidolgozásul föladványok mind a folyó mind a kötött irály fonsőbb nemeiből szemeltettek. Határidő ezekre, a hetedik osztályban megállapított.

5) NÉMET NYELV.

- I. Osztály. Hetenként 3 óra. Nevek és igék alaktana. Kézikönyv: Gyakorlati módszer a német nyelvnek megtanulására, Ahn (Seidenstücker) tanmódja szerint nyelvtani jegyzetekkel. Szerző Hartman Lipót. N. Kanizsa. 1851. Olvasás, írás.
- II. Osztály. Hetenként 3 óra. A főnevek eseteinök képezése és használata, a többes szám képezése, a melléknevek és névmások egyeztetése; továbbá a melléknevek fokozása, ejtegetése és a szókötés első elemei fordításokkal magyarból németre és viszont. — Ezek ismétléséhez járul folytonos gyakorlás mellett az igék és előjárók alak- és kötéstana, és az idök körüli szabályok, végre a mondat főbb részeinek magyarázata. Módszer ugyanaz.
- III. Osztály. Hetenként 3 óra. Nevek és igék alaktana, szóegyeztetés, olvasás, írás, fordítás. Kézikönyv: Német Grammatika, írta Toepler Theophil Eduard. Pest. 1854.
- IV. Osztály. Hetenként 3 óra. Igetan, szókötés, mondattan, olvasás, fordítás. Kézikönyvek: Német Gramm. írta Toepler Th. Pest. 1854. és Mozart J. Lesebuch I. Th. Wien. 1850.
- V. Osztály. Hetenként 3 óra. Mind a két félévben olvastatik, fordítottatik s elemesztetik Mozart J. Lesebuch I. Th. Ezekhez járulnak az írásbeli dolgozatok.
- VI. Osztály. Hetenként 3 óra. Olvastatik, fordítottatik, és fejtegettetik Mozart J. Lesebuch II. Th. Írásbeli dolgozatok.
- VII. Osztály. Hetenként 3 óra. Mind a két félévben olvastatik, fordítottatik és értelmeztetik Mozart J. Lesebuch IV. Th. szaválás, szerkesztés.
- VIII. Osztály. Hetenként 3 óra. Első félévben olvastatik, értelmeztetik Mozart J. Lesebuch I. Th. für die oberen Klassen. Szaválás, szerkesztés. II. félév: Folytattatik. A német irodalom-történet rendszeres szemléje, különös tekintettel a remekírók életrajzára. Czélszerű kézikönyv még kívántatik.

6) TÖRTÉNELEM S FÖLDRAJZ.

- I. Osztály. Hetenként 3 óra. Földrajz: Az egyetemes földrajz alapvonalai. Kézikönyv: „Az egyetemes földrajz alapvonalai.“ Szerkesztő Matusik nep. János. Kolosvárt. 1853.
- II. Osztály. Hetenként 3 óra. Történelem: Az egyetemes világtörténetből az ó kor. Kézikönyv: „Ó, közép és új korbéli történetek alaprajza“ Pütz Vilmos szerint. I. kötet.
- III. Osztály. Hetenként 3 óra. Közép kor. Kézikönyv ugyanaz. II. kötet.
- IV. Osztály. Hetenként 3 óra. a) Történelem: Új kor. Kézikönyv a nevezett. III. kötet.
Jegyzet. Egyes ország történelmét ugyanannak, sőt a földrésznek is, melyen fekszik, földrajzi ismertetése nyitja meg minden osztályban. b) Földrajz: Az ausztriai birodalom népszerű leírása. Kézikönyv: „Ausztriai honismeret.“ Bécs. 1854.
- V. Osztály. Hetenként 3 óra. Az egyetemes történelemből, az illető országok földrajzi leírása után, az ó kor történetei a harmadik puni háborúig bezárólag. Görög és római régiség- és hitregetan. Kézikönyv: „Világtörténet.“ Bumüller Jánostól. Kiadja a Szent-István-Társulat. Pest. 1854.
- VI. Osztály. Hetenként 3 óra. A harmadik puni háború bevégeztétől kezdve a keresztes hadakig. — Tankönyv ugyanaz.
- VII. Osztály. Hetenként 3 óra. A keresztes hadaktól kezdve XIV. Lajos koráig. Tankönyv ugyanaz.
- VIII. Osztály. Hetenként 3 óra. XIV. Lajostól a jelenkorig. Tankönyv ugyanaz. — II. félévben az osztrák birodalom ismertetése c könyv szerint: Ausztriai Honismeret, bővebben tárgyalva.

7) MENNYISÉGTAN.

- I. Osztály. Hetenként 3 óra. Számtan. Négy alaplímivelet egész és tört számokkal, tizedes törtek. Kézikönyv: Elemi számtan, I. rész, írta Barts Ferencz.

- Mértani nézlettan. Pontok, szögek, háromszögek, és egyenközények főbb sajátságai. Kézikönyv: Mértani nézlettan, Koller Károlytól. Pest. 1851.
- II. Osztály. Hetenként 3. óra. Számítan. Viszony-, aránytan, és ez által megfejthető számolás nemei; továbbá a hosz- és súlymértékek. Kézikönyv: Elemi számítan II. rész, írta Barts Ferencz.
Mértani nézlettan. A három és sok szögek rajzolása, osztása, területök kiszámolása, és változtatása. Kézikönyv: Koller Károly mértani nézlettana. Pest. 1851.
- III. Osztály. Hetenként 3. óra. Számítan. Négy alapszintű betűkkel; a határozott számok hatványai és gyökei. a csoportozati munkákkal együtt. Kézikönyv: „Előkészület a betűszámítanhoz.“ Tury Osváldtól, Komárom. 1852.
Mértani nézlettan. Az önmagokba vissza- és nem térő szabályos görbevonalak; körtérszinek kiszámolása, változtatása és részekre osztása. Kézikönyv: Koller Károlytól. Pest. 1851.
- IV. Osztály. Hetenként 3. óra. Számítan ismétlése. Viszonyok, arányok gyakorlatokkal, és egyenletek egy ismeretlennel. — Mértan. Hosszúság- és lapmértan. Dr. Arenstein József szerint.
- V. Osztály. Hetenként 4. óra. Mennyiségtan. Négy betű- és számvetési műtétek közöséges és tízedes törtekkel, hatványok, gyökkivonás, gyökmennyiségekkel műtétek, viszonyok, arányok, képzelt mennyiségek és egyenletek egy ismeretlennel. Dr. Arenstein József szerint. — Mértan. Hosszúság- és lapmértan. Kézikönyv ugyanaz.
- VI. Osztály. Hetenként 3. óra. Mennyiségtan. Hatványok, gyökkivonás, gyökmennyiségek, viszonyszámok, egyenletek egy és több ismeretlennel; továbbá a betűvetési kifejezések föloldásai. — Mértan. Test mértan és háromszögtan. Dr. Arenstein József szerint.
- VII. Osztály. Hetenként 3. óra. Mennyiségtan. Betűvetés. Határozatlan, elsőrendű és négyzetű egyenletek egy ismeretlennel, haladványok, összeillesztések és Newton kéttagozata. Mértan. A betűvetésnek mértanra alkalmazása. Terelemzés a lapban a kúpszettekkel együtt Dr. Arenstein József szerint.
- VIII. Osztály. Hetenként 2. óra. Bölcsészeti. Tapasztalati lélek- s gondolkodástan. Purgstaller József szerint.

8. TERMÉSZETTAN.

- III. Osztály. Hetenként 2. óra. A testek közös tulajdonai, vegytani elemek, hévtan víztűnetekkel összekapcsolólag, Lutter Ferdinánd szerint.
- IV. Osztály. Hetenként 3. óra. Erő-, híg- és légnyuftan; hang- s látan; villanyosság, és delejesség. Kézikönyv: „Természettani ismeretek.“ Írta Thüninger Ambró. Pest. 1853.
- VII. Osztály. Hetenként 3. óra. A testek közös tulajdonai, vegyelemek, híg- s légnyuftan; hang- s hévtan; villanyos és delejes tűnemények. Schirckhuber Móriéz szerint.
- VIII. Osztály. Hetenként 3. óra. Gép-, lát-, csillagtan. Ugyanazon könyv szerint.

9.) TERMÉSZETRAJZ.

- I. Osztály. Hetenként 2. óra. Előismeretek a természetrajzhoz. Az állatok első seregéből az emlősök. Az állatok második serege: a csigák, kagylók, és festőnézők. A harmadik sereg: héjanczok, pankányok és gyűrűnyök. A negyedik sereg: a tüskőnézők, bellények, bomlaszok, habareczok és ázalagok. Kézikönyv: A természetrajz elemei, írta Hanák ker. János. Pest. 1854.
- II. Osztály. Hetenként 2. óra. Az állatországnak folytatólag azon része adatik elé, mely röviden a madarakat, kétlakiakat (hüllőket) és halakat tárgyalja. — Továbbá az egész növénytan, elméletileg kezdetül szabatos rövidséggel; de a gyakorlati életre különös figyelemmel. — Kézikönyv: „Természettörténet Budán. 1848. 8r.“
- III. Osztály. Hetenként 2. óra. I. félévben: Ásványtan. Hanák János szerint. II. félévben: Természettan, mint főlebb.
- V. Osztály. Hetenként 3. óra. Ásvány- és növénytan, kapcsolatban a földtan, és növények elterjedésével. Hanák János szerint.
- VI. Osztály. Hetenként 3. óra. Állattan, kapcsolatban az öslénytan és állatok elterjedésével. Ugyanazon könyv szerint.

VI.

RENDKIVÜLI TANTÁRGYAK.

a) ROMÁN NYELVBŐL.

V. és VI. Osztály. Hetenként 2. óra. Eléadtak a románnyelv szabályai a személytelen igékig. Ehez járult gyakorlás az olvasás- és írásban latin betűkkel és cyrill-félékkel; végül fordítások román nyelvből magyarra és viszont. A mondataalkotást (Construirung) mindkét osztály együtt és egyszerre tanulta. — Tanítványok összes száma: 28.

VII. és VIII. Osztály. Hetenként 2. óra. Román helyesírás és nyelvtan egész terjedelmében; a szókötés szabályai. — Gyakorlásokul: elemzés, szófüzés, fordítás román nyelvből magyarra és viszont. — Tanulók száma összesen: 30. — Kézikönyv a főgymnasium mind a négy osztályában a szaktanárnak saját műve, ily czím alatt: „Magyar Románnyelvtan. A tanuló ifjuság számára. Írta Fekete (Negrutiu) János. Kolosvárt. 1852. 8r.“

b) RAJZ.

Mind a nyolcz osztály, tíz órával hetenként. — A kezdők a rajzvonalak ismeretébe avattattak, s ezután az egyenes és hajlott vonalú tárgyak helyes fölfogására vezéreltetek. — A lefolyt években fokozatos képzettséget nyert haladók árnyéklatos rajzdarabokon, minők: fejek, virágok, tájképek stb. dolgoztak. Voltak némelyek, kik fekete krétával, veressel, sőt színezéssel is, sőt két krétával, és aquarellen szép sikerrel gyakorolták a rajzművészetet. — A tanév elején beírott tanítványok száma összesen: 78.

c) ÉNEK.

Az al- és főgymnasium osztályaiban, hetenként négy-négy órával. — I. Al-gymnasium. a) A kezdők a hangjegyek és hangközökkel (intervallum) ismertettek meg. Továbbá, a hangtalálás és scalagyakorlatok, fölosztás nélkül adattak elé. b) Haladók az ütenynemeknek pontos és egyenlő fölosztásával ismertettek meg, énekelve és ének nélkül. — Tanítványok száma: 20. — II. Fő-gymnasium. Különféle egyházi és egyéb énekek külön hangnemekben adattak elé két tenor és két bassus hangokon. — Tanítványok száma: 35. Összesen: 55.

d) SZÉPÍRÁS.

A szokott magyar és német folyóírásban (Current) az al-gymnasium mind a négy osztálya oktatást nyert, valamint a magyar és német törtírásban (Fractur) is; ez utóbbiban azonban és a német nyomtatott hárántírásban (Kanzlei) csak azon ifjak oktattattak, kik a főnemlített folyóírásban előhaladást tanúsítván, magoknak kellő ügyességet szereztek. — Tanulók száma összesen: 76.

VII.

Átmenti vizsgák eredménye az 185¹/₂ tanévben.								
Szak- osztály.	Átmenti bi- zonyítványt nyert	Átalános sorozat.				Vizsgálat- lan maradt.	Magán tanuló.	Összesen.
		Első rend kitűnés.	Első rend.	Másod rend.	Harmad rend.			
I.	36.	7.	29.	12.	10.	9.	—	67.
II.	25.	8.	17.	2.	—	9.	1.	37.
III.	10.	3.	7.	—	—	3.	—	13.
IV.	14.	5.	9.	3.	—	—	—	17.
V.	20.	4.	16.	1.	—	1.	1.	23.
VI.	10.	3.	7.	1.	—	3.	—	14.
VII.	10.	2.	8.	—	—	—	—	10.
VIII.	Az érettségi szigorlatra jelentette magát: 33-ból						21.	
	Visszalépett:						3.	
	Érettnék nyilvánított:						18.	
							Összeg:	214.

F Ü G G E L É K.

A tanintézet tudományos szereinek gyarapodása.

A közelebb lefolyt tanévben is tanintézetünk műtárainak gazdagítása érdekében több oldalról jelentékenyen nyilvánult a kegyes pártfogás. Ennek irányában mély tisztelettel párosult forró köszönetet mondani, háláérzet parancsolja és kötelesség.

A lyceumi könyvtár ez évi emelkedése különösen kitünő.

A birodalmi magas kormány egyik édes gondjának folyvást kiváló tárgya ez, melyet a tudományok bécsi császári akademiájának s a cs. kir. országos földtani-társulatnak ritka műbeesű kiadásaival időszakonként gazdagítani legkegyelmesebben méltóztatott. A becses ajándékok * alatt jelöltetnek ki.

A főhatalom varázserejü példája egyes jóakarók áldozatkészségét idézte elé. Ezeknek fény sorában emelkedik ki Chavanne Károly altábornagy ur, kinek áldozatai ** alatt soroltatnak el. — Továbbá, t. e. Zechentmayer Károly bányatanácsos ur is *** alá iktatott tudományos művekkel kegyeskedett könyvtárunkat növelni. — Végre gyarapodást nyert ez az erdélyi nyomdák kötelmi példányaiból, melyek † alatt adatnak, s az évi 200. pengő forintnyi beszerzésből.

A gyarapulás részletei jelenben következőleg állanak:

A) Történelmi s földrajzi segédeszközök szerzése.

Uj kézi és iskolai Atlasz. Kiadta Dr. Vallas Antal, s a földírat és statistika jelen álláspontjához alkalmazta Dr. Falk Miksa. Pest. 1855.

B) Az éremgyűjtemény növekedése.

Ezt egy névtelen három db. ezüsttel, és Dr. Ötvös Ágoston ur, az éremtan avatottja s a régiség- és történettudományok szerencsés tanulmányozója Károly-Fehérvárról, 48. db. különböző belbeesű és jellemű éremmel sziveskedtek növelni. — Kegyes adományaik, részletezve a következők:

I. Egy névtelen ajándékai:

1. Egy db. lira. 1813.
2. 25. Cent. 1843. (Lajos Fülöp francia ezüstpénze.)
3. Egy db. orosz kopek. 1824.

II. Dr. Ötvös Ágoston ur áldozatai:

a) Romai consulok ezüstérméi.

1. Claudia. — 2. Fonteia. — 3. Julia. — 4. Norbana. — 5. Porcia. — Postumia. — 7. Valeria. — 8. Roma (Réz. A rézérmek több tekintetnél fogva érdekesbek).

b) Romai imperatoroktól ezüst- és rézérmek.

1. Antoninus Pius. — 2. Gallienus. — 3. Crispus. — 4. Valentinianus. — 5. Gratianus. — 6. Constantinus (két db.). — 7. Constantius Junior. — 8. Gordianus III. (ezüst). — Philippus Junior (ezüst).

γ) Magyar királyoktól ezüstérmek.

1. I. Mátyás. — 2. I. Ferdinánd. 1537. — 3. Miksa. 1565. — 4. Rudolf. 1592. — 5. II. Ferdinánd. — 6. I. Leopold. 1700. — 7. I. József. 1711. — 8. I. Leopold poltrája (réz). — 9. Mária Terézia (réz).

δ) Vegyesek.

1. III. Zsigmond, lengyel király. — 2. V. Károly. — 3. Ferrarai Alfonz. — 4. Mária Beatrix. — 5. Görögóni. — 6. Siciliai. — 7. XVI. Gergely pápa. — 8. IX. Pius pápa. — 9. Szárdinai. — 10. Ragusa. — 11. Florenz. — 12. Augsburg. — 13. Mailand. — 14. Velence. — 15. Mantua (három db.).

ε) Emlékpénzek.

1. Szent Anna (réz). — 2. Keresztelő szent János. — 3. Születési emlékpénz. — 4. Ferencz király és Karolina Augusta erdélyi utazása.

C) A természettudományi gyűjtemények szaporodása.

A természettani műtárnak két légvillany-géppel kedveskedett t. c. Bergai Lajos ur, a cs. kir. telekkönyvviteli hivatal igazgatója; melyeknek egyike kijavítás mellett használható. — A terménytárt szaporították t. c. Rünagel Frigyes, nyugalmazott cs. kir. bányatanácsos ur, 28. különböző fajú s több száz darabra rúgó csiga- s kagylóval; továbbá Czweg Miklós ur, a helyb. rom. kath. elemi I. osztály segédtanára, egy 4. fontot nyomó, kövült köröszökből (cycas) álló kődarabbal; végre Pap Miklós tanuló ifju, ugyanazokból álló nyolcz kisebb darabbal.

D) Mértani műtár és lyceumi csillagda.

Annalen der k. k. Sternwarte in Wien. Vierter Band. Jahrgang. 1854. 8-o.

E) A rom. kath. lyceumi könyvtár gyarapodása.

α) Vallási iratok s egyházi történetírók.

- †. Jézus Krisztus keresztyének útja. Kolosvár. A rom. kath. lyceum betűivel. 1854. 32r.
†. Lelki kincs, melyben imádságok foglaltnak. Kolosvár. A rom. kath. nyomdában. 1855. 16r.
†. Erdélyi megyés püspök (lat. szert.) körlevele egyházmegyéje híveihöz a jubileumi búcsu tárgyában. Kolosvár. A lyc. nyomda. Ívr.
†. Szentséges urunknak, Isten gondviseléséből IX. Pius pápának apostoli levele a Szüz Isten-Anyja szeplőtelen fogantatásának hitágazati elhatározásáról, Romában. 1854. Kiadta a Szent-István-Társulat. Pest. 1855. Ivr.
†. Herepey és Incze: Szentírás-magyarázat. (1153.—1254. II.)
†. Egyházi beszéd, melyet Nagy-Boldogasszony ünnepén, aug. XV. 1854. a kolosvári rom. kath. akademiái szentegyházban tartott Perlaky László, kegyes rendi áldor, szép művészet- és bölcsészeti tudor, a helyb. rom. kath. nyilv. nagy-gymnasiumban tanár. Kolosvár. A lyc. nyomdában. 8r.
†. A maga apostoli hivatásának megfelelő főpásztor. Halotti beszéd, melyet erdélyi ev. ref. püspök, kir. tanácsos, főtisztelendő, méltóságos Antal János ur végtisztelétére tartott gyászünnepély alkalmával, a kolosvári belvárosi nagy-templomban aug. 27-d. 1854. mondott Herepei Gergely, kolosvári első pap. Nyomatott az ev. ref. tanoda betűivel. 8r.
†. A hivatását betöltő keresztyén. Halotti beszéd, gyógyszerész Telegdi Roth Károly ur fölött. Elmondotta Medgyes Lajos. Kolosvárt az ev. ref. tanoda betűivel. 8r.
†. Gyászbeszéd: a) Veres János fölött. Mondotta Medgyes Lajos; — b) Szentpáli József koporsója mellett. Mondotta Koronka Antal. Kolosvárt. Az ev. ref. főtanoda betűivel 1855. 8r.
†. Méhes Sámuel emléke. Kolosvár. 1853. 8r. Az ev. ref. főtanoda betűivel.
* Franc. Szaniszló: Doctrina Religionis. Tom. I. II. Edit. tert. Budae. 1839. 8-o.
*** Joann. Frid. König: Theologia positiva acromatica. Edit. duodec. Rostochii et Lipsiae. 1707. 8-o.
† Sanctissimi Domini nostri Pii, Divina Providentia Papae IX. Literae Apostolicae de dogmatica definitione Immaculatae Conceptionis Virginis Deiparae. Romae 1854. — Pestini. Cura et studio Societatis Sancti Stephani. 1855. Fol.

† Directorium Officii Divini pro anno 1855. In usum Fratrum Minorum S. P. Francisci strictioris observantiae, sub titulo Provinciae per Transsilvaniam a S. Stephano Rege Hungariae nuncupatae. Claudiopoli. Typis Lycei rom. cath. 8-o.

† Directorium Officii Divini recitandi ac Missae celebrandae, pro anno 1855. In usum Almae Diocesis Transsylvaniensis. Claudiopoli. Typis Lycei rom. cath. 8-o.

*** Austria Sacra: Oesterreichische Hierarchie und Monasteriologie. Wien. 1780. 8-o.

*** Davids Kriegsgesänge. Deutsch (aus dem Grundtexte), von Schönfeld. Wien u. Leipzig. 1788. 8-o.

** La Basilica di Sant' Antonio di Padova. Padova. 1846. 12-o.

† Scientia S. Scripturæ, Isagogicæ, Ermeneuticæ, si Archeologicæ. Blasiu. 1854. 8-o.

† Catichisu bogatu crestineseu. Sibiiu. 1854. 8-o.

† Teologia Dogmaticæ. Sibiiu. 1854. 8-o.

† Minciul luni lui Maiu — August. Tom. I. — IV. Sibiiu. 1854. Fol.

† Manualu de Theologie morale crestinesca. Sibiiu. 1855. 8-o.

β) Neveléstani iratok.

Programmokat küldöttek az 185²/₃-d tanévről

I. Magyar nyelven *a*) 8-r-ben: Baja, Esztergom, Léva, Nagyvárad, Pozson (ágost. hitv.), Rozsnyó, Szombathely, Ungvár; — *b*) 4r-ben: Arad, Debreczen (helv. hitv.), Eger, Gyöngyös, Győr, Hódmezővásárhely, Keszthely, Kolosvár, Nagy-Szombat, Pápa, Rév-Komárom, Sopron (ágost. hitv.), Szatmár, Szeged, Székes-Fehérvár.

II. Német nyelven, 4r-ben: Bécs (reál-tanoda, am Schattenfelde), Besztercze (Neusohl), Brassó (ágost. hitv.), Braunau, Brzesan, Buda, Cilli, Grécz, Iglau, Klattau, Königgráz, Laibach, Lemberg (mindkét gymn.), Lőcse, Alamócz (Olmütz), Pisek, Pozson (gymn. és reál-tanod.), Selmezz (két péld.), Sopron, Szászváros, Szeben (Hermannstadt), Temesvár, Teschen.

III. Horvát nyelven, 4r-ben: Zágráb.

IV. Olasz nyelven, *a*) 8r-ben: Rovereto, Zára; — *b*) 4r-ben: Fiume.

† Személyzet és rende a közleczkéknak az orvos-sebészti intézetben Kolosvárt, 185¹/₂. iskolai évre. 4r. Nyomatott a rom. kath. könyvnyomó intézet betüivel.

† Csemegek kisebb gyermekek számára, melyekkel családok és kisdédóvóknak kedveskedik Gáspár János nevelő. Második javított nagyszámú verscsemegek — s két színezett képpel bővített kiadás. Kolosvár. 1854. Özvegy Barráné és Stein sajátja. 8r.

† Programm, womit zu der am 24. April um 11¹/₂ Uhr abzuhaltenden Feier des Mäcenatenfestes der Director im Namen des Lehrkörpers am Hermannstädter Gymnasiums A. C. und den damit verbundenen Lehranstalten ehreerbitigst einladet. Hermannstadt. Buchdruckerei von Joseph Drotleff. 1855. 4-to.

Deutsches Lesebuch für die oberen Klassen der Gymnasien. Wien. 1852. Dritte Auflage. I. II. III. Bd. I. II. Abtheilung.

† Abecedariu Nemptescu, pentru Schólele populare. Sibiiu. 1854. 8-o.

† Bucoavna pentru invatiatura prunciloru. Sibiiu. 1854. 8-o.

γ) Orvosok és sebészek.

Wiener Medicinisches Notizenblatt. Wien. 1854. 4-o. N-ro. 1.—8. — Dr. L e n h o s s e k tanár ur ajándéka.

† Manualu pentru invatiatura mósicloru. Jasii. 1852. 8-o.

δ) Nyelvtanok, nyelvészek, szótárak.

A magyar helyesírás szabályai. Fejtegeti Gyurics Antal. Pest. 1855. 8r. — Lampel Robert, pesti könyvtáros ur ajándéka.

Jerney János: Magyar nyelvkincsek Árpádék korszakából. I. II. közlemény. Pest. 1854. 8r.

† Theoretisch-praktische Aufsatzlehre. Hermannstadt. 8-o. bei J. Drotleff.

** La Langue Francaise et l' Orthographe. Par M. Fournier. Paris. 1843. 8-o.

† Elemente di Limba Romana. Blasiu. 1854. 8-o.

† Grammatica germana Pentru classi elementari. Cursulu I. Brassovu. Römer si Kamner. 1855. 8-o.

- ** Grammatica Daco-Romana. Sibiu. 1848. 8-o.
 † Walachische oder Romänische Sprachlehre für Deutsche. Verfasst von Andreas Iszer. Zweite verbesserte Auflage. Konstanz. 1855. 8-o.
 † Crestomatia germana, pentru classi elementari. Brassova 1854. 8-o.
 * Bernolák: Lexicon Slavicum, Bohemico-Latino-Germanico-Ungaricum. Tom. I. —VI. Budae. 1825. 8-o.
 * Gradus ad Parnassum. Pars I. II. Budae. 1827. 8-o.
 * Wagner: Phraseologia. Budae. 1822. 8-o.
 † Deutsch-romänisches Wörterbuch (H. — Z.). Kronstadt. 1853. 8-o. bei Römer und Kammer.
 *** Wencroni: Italienisch-Französisch- und Deutsche Grammatica, von Castelli. Frankfurt und Leipzig. 1747. 8-o.
 ** Alberti: Dictionaire François-Italien. Tom. I. II. A Venise. 1810. 4-o.

ε) Költők és szépművészek.

- † Kiáltó szó a pusztában. (Versek.) Irta Szilágyi Károly. Kolosvár. 1855. 8r. Stein János bizománya.
 A magyar költészet története. Irta Toldy Ferenc. I. II. köt. Pest. 1854. 8r.
 A magyar nyelv és irodalom kézikönyve a mohácsi véstől a legujabb időig. Kiadta Toldy Ferenc. I. köt. A XVI. XVII. XVIII. század költői. Pest. 1855. n8r.
 Plátón munkái. Fordította Hunfalvy Pál. I. köt. másod. füz. Pesten. 1854. 8r. Emich Gusztáv bizom.
 † Nemzeti színházi emlékkönyv, 1854-d évre. Kolosvárt. Nyomatott a rom. kath. lyc. betüivel. k12r.
 † Omer basa eredeti indulója. Kolosvárt. 4r. Barráné és Stein bizománya.
 † Kassay Ádolf: Virágfüzér és társas multságok. Kolosvár 1855. 32r. Stein János sajátja.
 † Lieder Quadrille für das Piano Forte. 4-to. Lith. bei F. R. Krabs in Hermannstadt.
 *** Mendelsohn: Philosophische Schriften. I. Bd. Troppau. 1784. 8-o.
 † Marcus Aurelius Philosophia. Tom. I. Sibiu. 1854. 8-o.
 * Delectus Poëtarum. Pars I. II. Budae. 1825. 8-o.
 * P. Ovid. Nas. a) Elegiae Tristium Libr. V. Budae. 1809. — 8-o. — b) Metamorph. Budae 1810. 8-o.
 * Q. Horatii Flacci Opera. Tom. I. II. Budae. 1816. 8-o.
 * P. Virgilio Maronis Opera. Tom. I. II. III. Budae. 1817. 8-o.
 * M. C. Sarbievii Carmina. Budae. 1824. 8-o.
 * M. T. Ciceronis a) Orationes selectae. Budae. 1835. 8-o. — b) Epistolae Familiar. Tom. I. II. Budae. 1807. 8-o.
 *** M. T. Ciceronis a) Orationes selectae. Opera et studio Christoph. Wahl. Tom. II. Tyrnaviae. 1756. 8-o. — b) Epistolae ad Familiares. Halae. 1774. 8-o.
 ** Poesie Choix. 201. lap. 8r. — Kézirat.
 ** Eloisa an Abelard. Wien. 1799. 8-o.
 ** Rousseau: Héloïse. Aux Deux-Ponts. I.—IV. Tom. 1782. 8-o.
 ** Alphonsine. A Vienne. I.—IV. Tom. 1816. 8-o.
 ** Marmontel: Contes Moraux. Tom. I. II. III. A Amsterdam. 1779. 8-o.
 ** La Famille Sismond. Tours. 1851. 12-o.
 ** Fenelon: Les Aventures de Télémaque. A Leyde. 1783. 8-o.
 * Landschaftliches Vorlagewerk. Von Conr. Grefe. XXXVI. Taf. Fol.
 * Paulini Cheluccii Orationes XXIII. Budae. 1822. 8-o.

ρ) Törvény s államtanok.

- *** Magyar- és Erdélyországnak Törvénykönyve, melyet irt Verböczy István, 1514-d. esztendőben. Debreczen. 1639. 4r.
 *** Az erdélyi polgári magános törvényekkel való ismeretségek első, második és harmadik könyve. Irta Vajda László. 1830. 8r. I. — IV. köt.
 *** Az erdélyi polgári magános törvények historiája. Irta Vajda László. Kolosvár. 1830. 8r.
 * 1844. és 184⁷/₈d. évi törvényezikkek. Ívr.
 * Bettiszerinti lajstroma a) 1830. b) 183²/₆. c) 184³/₄-d. országgyűlés jegyzőkönyveinek. Ívr.

* Erdély nagyfejedelemségét illető országos kormánylap. 1854. évfolyam. II. osztály. IV. V. db.—I. osztály. I. — VIII. db. IX. — XIV. db. — II. osztály. I. VI. VII. IX. db.

* Az ausztriai birodalmat illető közönséges birodalmi törvény- és kormánylap CXII. — d. darabja.

† Kassay Ádolf: A polgári jogügyekbeni eljárást és bírói illetőséget tartalmazó törvényhatósági rendszabályok Erdély nagyfejedelemség számára. Kolosvár. 1853. 8r. Az ev. ref. főtanoda betüivel.

† Kassay Ádolf: Az új polgári törvénykönyv népszerű magyarázata. Kolosvár. 1855. 8r. Az ev. ref. főtanoda betüivel.

† Finály Henrik: A váltórendtartás az új cs. k. váltótörvény értelmében. Kolosvár. 1855. 8r. Stein János sajátja.

† Erdélyi gazdasági egylet évlapjai. I. füz. 1854. — 1855. Kolosvár. 1855. 8r. Az ev. ref. főtanoda bet.

* Provisorische Instruction über die innere Einrichtung und die Geschäftsordnung der Gerichtsbehörden in dem Grossfürstenthume Siebenbürgen und den damit vereinigten Theilen. Wien. 1852. 8-o.

† Das Wechselrecht, die Handelswissenschaft, und die Theorie der Buchhaltung. Hermannstadt. Bei Jos. Drotleff.

† Frid. Schuller: Siebenbürgische Rechtsgeschichte. Hermannstadt. 1854. 8-o. Bei Georg v. Clossius.

*** Der sächsischen Nation in Siebenbürgen Statuta; oder, Eigen Landrecht. Hermannst. 1779. 4-to.

* Berichte der Handels- und Gewerbekammer an das hohe k. k. Ministerium: a) von Gratz, im Jahre 1852. — b) Von Leibach. 1853. c) Von Leibach. 1852. — d) Von Leibach. 1851. — e) Von Reichenberg. 1852. f) Von Klagenfurt. 1853. — g) Von Erzherzogthum Oesterreich ober der Enns. 1853. — h) Von Oberoesterreich. 1851. — i) Von Pilsen. 1853. — k) Vom Kreise Budweis. 1851. — l) Von Debrezin. 1853. — m) Wochenschrift der Bukowinaer Handels- und Gewerbekammer. 1852. — n) in Olmütz. 1852. u. 1853. — o) in Brünn. 1851. — p) in Schlesien. 1852. u. 1853. — q) in Kassechau 185²/₃. — r) in Leoben. 1851. — s) in Oesterreich unter der Enns. 1853. — t) in Fiume. 1853. — u) Statistischer Summar-Ausweis der Handels- und Gewerbekammer in Olmütz. 1851.

† Nützliche Kenntnisse in Sachen der Ehe. Andr. Freiherr von Schaguna. Hermannstadt. Verlag der Diöcesan-Druckerei. 1855. 8-o.

*** Lugo's Systematisches Handbuch für Jedermann, der Geschäftsaufsätze zu entwerfen hat. I. II. Theil. Wien. 1786. 7-o.

De l'esprit des lois. Montesquieu. A Londres. 1772. 8-o. Tom. I.—IV. T. Lajos János tanár ur ajándéka.

* Verböczi: Tripartitum. Budac. 1822. 8-o.

* Decretum generale inelyti regni Hungariae partiumque eidem annexarum. Tom. I. II. III. Budac. 1844. Fol.

* Index, in Corpus Juris Hungarici concinnatus. A Sancto Stephano, primo Rege Hungariae, usque 1844. Budac. 1846. Fol.

* Schema taxarum. Anno 1770. publicatum. Budac. 1820. 8-o.

* Generales articuli caehales pro contuberniis et caetibus Regni Hungariae. Budac. 1835. Fol.

* Norma statarii 1837. Budac. 1837. Fol.

*** Grossing: Jus publicum Hungariae. Halae. 1786. 8-o.

*** Liber Juris Naturae theoretici. Ex praelectionibus Caroli Antonii de Fortini descriptus per Josephum Vieder. 1795. 4r. — Kézirat.

*** Institutiones Juris Civilis. 4r. — Kézirat.

*** Joh. Jacob. Schütz: Compendium Juris. Tubingae et Francofurti. 1707. 8-o.

*** Steph. Huszty: Jurisprudentia practica. Budac. 1745. 4-o.

* Emeric. Kelemen: Historia Juris Hungarici privati. Budac. 1818. 8-o.

*** Jus Civile Romanum. Pars I. 4r. — (Czímlap nines.)

*** Ordo criminalis M. P. Transsilvaniae. Cibinii. 8-o. (Év nélkül.)

† Erdély nagyfejedelemség minden községe betürendes névtára, magyar, német és román nyelven. Összeállította Posch József. Kiadja a kolosvári kereskedelmi és iparkamara. Kolosvárt. 1855. 8r. A lyc. betüivel.

η) Szám- és mennyiségtan, naptárak.

Mértani nézlettan. Dr. Moénik után Dr. Szabóky Adolf, kegyesrendi tanár. I. füz. II. osztályra. Pest. 1855. 8r. — Lampel Robert ur ajándéka.

- † Számító Socrates. Harm. kiadás Kolosvárt. 1854. 8r. Ozvegy Barráné és Steinnál.
 Feidrich: Lehrbuch der Algebra. Wien. 1852. 8-o. Verlag v. Seidl.
 Salomon: a) Lehrbuch der reinen element Geometrie; -- b) Sammlung von Formeln, Aufgaben et
 Beispielen. Wien. 1847. 8-o. I. II. Bd. Verlag v. Gerold.
 *** Kurzer Begriff der ganzen Mathesis. 8-o. (Czimlap nincs.)
 *** Mich. Lenker: Lehrbuch der reinen Mathematik. Wien. 1836. 8-o. I. Theil.
 *** Universae matheseos brevis institutio theoretico-practica. Pars I. Tyrnaviae. 1752. 8-o.
 ** Befestigungskunst. I. II. Theil. Wien. 1809. 4-o.
 ** Ideal einer stehenden Armee im Geiste der Zeit. Berlin. 1808. 8-o.
 † Fali naptár 1855. évre. Ívr. Nyomatott a rom. kath. lyc. betüivel.
 † Compass für Siebenbürgen. Neuer vaterländischer Kalender für das Gemeinjahr 1855. 8-o. Kron-
 stadt. Druck u. Verlag von Römer und Kamner.
 † Arithmetica cu cifre pentru prunci inceputori. Sabiu. 1854. 8-o.
 † Kalendariu pe anul de obste. 1855. 8-o.
 † Kalendariu pentru popurul romanu, pe anul normalu 1855. 8-o.
 † Kalendariu pe anul de obste dela Hristosu. 1855. 8-o.
 † Siebenbürg. Provincial-kalender. 1855. 8. Bei Georg v. Closius. Hermannstadt.
 * Integration der linearen Differentialgleichungen. Von Jos. Petzval. Dritte Lieferung. Zweit. Bd. Wien.
 1855. 4-to.

9) Világi történetírók s történelmi segédszerek.

- A magyar nemzet napjai, a legrégibb időtől az aranybulláig. Irta Jászay Pál. I. füz. Pest. 1855. 8r.
 Hunyadiak kora Magyarországon. Irta Gr. Teleki József. Negyedik kötet. Pesten. 1854. 8r.
 Ipolyi Arnold: Magyar mythologia. Pozsony. 1854. 8r.
 † Kövári László: Erdélyi családok. II-d. füz. 1855. 8r.
 Urházi György: III. Napoleon. Pest. 1853. 8r.
 † Matusik János: Erdély földrajza, a közelebről életbe lépendő legujabb szervezet szerint. Kolosvár.
 1854. 8r. Stein János sajátja.
 † Hetilap. Kolosvárt. 1855. Ívr. A rom. kath. lyc. betüivel.
 * Monumenta Habsburgica. Erste Abtheilung. Das Zeitalter Maximilian's I. Erst. Bd. Wien. 1854. 8-o.
 † Geographia Monarchiei Austriace. Sabiu. 1855. 8-o.
 * Archiv für Kunde österreicherischer Geschichts-Quellen. 1854. 8-o. XII. Bd. II.—XIII. Bd. I. II.—XIV. Bd. I.
 * Notizenblatt. Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen. 1854. 8-o. Nro. 1—
 24. — 1855. 8-o. Nro. 1.—9.
 ** Oesterreichsgeschichte. 4r. — Kézirat.
 ** Belgiens Gesichte. 8r. — Kézirat.
 ** Porträt von Europa. Leipzig. 1831. 8-o.
 † Erste Grundzüge der theoretischen Diplomantik. Von Friedrich Schuler von Libloy a. o. Professor
 an der k. k. Rechtsacademie zu Hermannstadt. Lithograph. bei F. R. Krabs in Hermannstadt.
 ** Histoire chronologique des opérations de l'Armée du Nord. A Hambourg 1796. 8-o.
 ** Tagbuch der Belagerung und Bombardirung der Festung Valenciennes 8r. Kézirat.
 ** Bemerkungen über die französische Armée. Königsberg. 1808.
 ** Presse (Zeitung). 1854. Fol.
 ** Osterreichischer Soldatenfreund. Wien. 1850. — 1854. 4-to.
 ** Siebenbürger Bote. Hermannstadt. 1854. 4-to.
 *** Martin Felmer: Primae lineae historiae Transsilvaniae. Opera Joseph. Caroli Eder. 8-o.
 *** Casim. Siemienowicz: Artis magnae Artilleriae pars I. Amsterodami. 1650. Fol.
 † Istoria Besericiasca. Blasiu. 1854. 8-o.
 † Extractu din Geografia Universala. Blasiu. 1853. 8-o.
 † Telegraful Roman. Fol. 1854.
 ** La Jardiniere de Vicennes. A. Londres. 1762. 8-o.
 ** Postkarte der Preussen, Deutschland u. s w.

- ** Frankreich (Landkarte).
- * Lehrbuch der allgemeinen Weltgeschichte. Ofen. 1838. 8-o.
- * De Istro ejusque adcolis commentatio. Budae 1798. 4-o. (Két példány.)
- * Istri adcolarum Geographia vetus. Pars I. II. Budae. 1826. 4-to. (Két példány.)
- * Orbis antiquus ex tabula itineraria, quae Theodos. Imp. et Peutingeri audit. Cum tabulis XII. Budae. 1824. 4-to. (Két példány.)
- * Gorg. Fejér: Historia Academiae scientiar. Paznaniae Archi-Episcopalis. Budae. 1835. 4-to.

ι) Természettudományi munkák.

- Mihálka Antal: Növénytan. Középtanodák használatára. 1853. 8r.
- Mihálka Antal: Állattan. Középtanodák használatára. 1854. 8r.
- Mihálka Antal: Ásványtan. Felsőbb gymn. használatára. 1854. 8r.
- Nendtvich Károly: A vegytan elemei; Regnault után. Pest. 1855. 8r.
- Kreuterbuch. Strassburg. 1565. Ívr. — Méltóságos Györffi Mihály, kir. tanácsos, kormányzéki nyugalm. fő számvevő, s Karolina-kórház volt igazgatójának kegyes ajándéka.
- *** Eberts Naturlehre. Zweiter Band. Troppau. 1784. 8-o.
- *** Kurzer Begriff der Physik. 8-o. (Czímlap hiányzik.)
- *** Funke: Handbuch der Physik. Zweit. Band. Braunschweig. 1807. 8-o
- *** Patzier: Anleitung zur metallurgischen Chemie. Zweit. und Dritt. Bd. Ofen. 1805. 8-o.
- * Jahrbuch der k. k. Geologischen Reichsanstalt. 1854. V. Jahrgang N-ro. 1. 2. 3. 4.
- * Jahrbücher der k. k. Central-Anstalt für Meteorologie und Erdmagnetismus. I. Bd. Jahrg. 1848. u. 1849. — II. Bd. Jahr. 1850. 4-o.
- * Bestimmung der Krystallgestalten in chemischen Laboratorien erzeugter Producte. Wien. 1855. 8-o.
- *** P. August. Adet: Grundzüge der Chemie. Basel und Arau. 1805. 8-o.
- *** Joann. Bapt. Horváth: Praelectionum mechanicarum pars I. II. III. Budae. 1782. 8-o.
- *** Barti: Kurzer Lehrbegriff von der Mechanik u. Optik. Wien. 1787. 8-o.
- *** Bode: Erläuterung der Sternkunde. Zweit. Theil. Berlin. 1793. 8-o.
- *** Andr. Böhm: Gründliche Anleitung zur Messkunst auf dem Felde u. s. w. Frankfurt u. Leipzig. 1779. 4-to.
- † Verhandlungen und Mittheilungen des siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften zu Hermannstadt. 1854. Gedruckt bei Georg v. Closius.
- † Descrierea si Intrebuintiarea apei simple si a apelor minerale din Moldova. Jassi. 1851. 8-o.

κ) Encyclopaediák.

- Ujabb kori ismeretek tíra. IV. és V. köt. Pest. 1852. 8r.
- * Denkschriften der kais. Akademie der Wissenschaften. — Mathematisch-naturwissenschaftliche Classe. VIII. Bd. Wien. 1854. 4-o.
- Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften. I. Philosophisch-historische Classe. Jahrg. 1854. a) XII. Bd. V. Heft. b) XIII. Bd. I. II. III. Heft. c) XIV. Bd. I. II. Heft — II. Mathematisch-naturwissenschaftliche Classe. Jahrgang. 1854. a) XII. Bd. V. Heft. b) XIII. Bd. I. II. Heft. c) XIV. Bd. I. II. III. Heft.

λ) Vegyesek.

- Heckenast Gusztáv: Könyvek névsora. Pesten. 1854-d. év végeig. 8r.
- Verzeichniss einer ausgezeichneten Büchersammlung. Hannover. 1854. 8-o.
- Catalog LXXXV. des antiquarischen Bücherlagers von H. W. Schmidt. (Botanik und Astronomie.) Halle a S. 1855. 8-o.
- Szomorújelentés, 14. darab.

Összesen: 186. munka, 311. darabban.

SLÁBY JÓZSEF m. k. volt Reg.
Igazgató-tanár.

PERLAKY LÁSZLÓ m. k.
tanácsülési jegyző.

T A R T A L O M.

ÉRTEKELŐ RÉSZ.

GROF KOHÁRY ISTVÁN, néhai országbíró életrajza. Írta Horváth Pius.	lap. 3.
--	------------

ÉRTESÍTŐ RÉSZ.

I. A tanintézet körében tett időszaki intézkedések.

A) A tanügyet érdeklő fontosabb rendeletek kivonata	14.
B) A kolosvári rom. kath. nyilvános és teljes gymnasiumban az 185 ⁴ / ₅ tanév folytán tartatott gyűlések némely lényeges határozatainak jegyzéke.	16.

II. Tanári kar.

A) Rendes tanárok az 185 ⁴ / ₅ tanévben.	18.
B) Rendkívüli tanárok	18.
III. Részletes jegyzetek a tanuló növendékekről az 185 ⁴ / ₅ tanévben.	19.
IV. Tanórák rende az 185 ⁴ / ₅ tanévben	20.
V. Átmenti tanterv az 185 ⁵ / ₆ tanévre, mely a cs. k. erd. helytartótanácsnak fölterjesztett	22.
VI. Rendkívüli tantárgyak	26.
VII. Átmenti vizsgák eredménye az 185 ⁴ / ₅ tanévben.	27.

FÜGGELÉK.

A tanintézet tudományos szereinek gyarapodása.

A) Történelmi s földrajzi segédeszközök szerzése	28.
B) Az éremgyűjtemény növekedése	28.
C) A természettudományi gyűjtemények szaporodása	29.
D) Mértani műtár és lyceumi csillagda	29.
E) A rom. kath. lyceumi könyvtár gyarapodása	29.

KOLOSVÁRT.
A rom. kath. lyc. betűivel.
